

TERUGSCHRIJVEN

Over kennis, ontwikkeling en democratie

Harrie Jonkman

2018-11-15

Contents

INLEIDING	5
NAAR BINNEN KIJKEN	7
GROTE UITVINDINGEN EN HET LEVEN IN EEN SPECIALE EEUW	9
DE WERELD IN EEN ZANDKORREL	11
KANSEN EN KLASSEN	13
HET BELANG VAN MISSCHIEN EN IK ZOU DENKEN denken	15
GRIT	19
DE OUDER ALS MEUBELMAKER OF TUINMAN	21
GRENZEN VERLEGGEN	23
BRITS WERELDERFGOED	27
WE ZULLEN HET ZELF MOETEN DOEN	31

INLEIDING

```
install.packages("bookdown")  
# or the development version  
# devtools::install_github("rstudio/bookdown")
```


NAAR BINNEN KIJKEN

Amsterdam, juli 2017

Beste David Spiegelhalter,

Jou ken ik als bekende Engelse statisticus. Ik weet dat je een expert bent in Bayesiaanse statistiek en waarschijnlijkheidsleer en dat jij het medisch onderzoeksteam leidde dat het baanbrekende statistiekprogramma WinBUGS ontwikkelde. Met dat ingenieuze programma werk ik wel eens en het zit ongelofelijk knap in elkaar. Sinds enige jaren ben je ‘professor Risk’ in Cambridge en moet jij er als Winton professor voor zorgen dat het publiek het begrip risico beter gaat begrijpen. Twee jaar geleden werd jij voor jouw verdiensten op het terrein van statistiek geridderd. Jij (Sir David) bent ondertussen de gekozen president van het ‘Engelse Koninklijk Statistisch Genootschap’. Jij hebt jouw sporen verdiend op het gebied van de statistiek in Engeland en ver daar buiten en je zou op jouw lauweren kunnen rusten, benen op de tafel en een tevreden glimlach. Onlangs bracht jij het boek ‘**Sex by numbers**’ uit. Op de voorkant van dit boek wordt een dichte luxaflex geopend zodat we goed naar binnen kunnen kijken en jij kijkt met ons mee naar binnen en vertelt ons waar we op moeten letten. Maar toen ik het boek uit had vroeg ik mij af: waarom houd jij je nu met zo’n specialistisch onderwerp bezig, een onderwerp dat ook nog eens zo ver van dagelijkse getallen af lijkt te staan?

Na een paar bladzijden is het voor mij duidelijk dat jij ons overtuigend laat zien wat de statistiek ons al niet over het seksuele gedrag van mensen kan vertellen. Juist bij dit meest persoonlijke onderwerp wil je zoveel mogelijk bij de feiten blijven. In het eerste hoofdstuk van het boek laat jij zien dat de kwaliteit van het onderzoek naar seksualiteit nogal verschillend is. Jij waardeert deze kwaliteit van de cijfers met een nul tot en met vier-sterrenstelsel. Vier sterren is dan het beste onderzoek en onderzoek waarvan we de resultaten kunnen geloven. Denk bijvoorbeeld aan enkele officiële statistieken zoals voor iedere 20 meisjes worden er 21 jongetjes geboren. Drie sterren krijgt onderzoek dat redelijkerwijs te geloven is omdat er sprake is van random selectie van deelnemers. Jij citeert veel uit het **British National Survey of Sexual Attitudes and Lifestyles (Natsal)** en dat onderzoek krijgt deze drie sterren. Twee sterren krijgen de onderzoeken die slechts als ruwe schatting moeten worden beschouwd. De bekende Kinsey study, die veel plaats krijgt in het boek (wat vooruitstrevend was Kinsey toch), krijgt twee sterren omdat hier geen sprake was van random selectie. Dan zijn er de onderzoeken die slechts één ster krijgen omdat de onderliggende cijfers onbetrouwbaar zijn. Het **Hite Report**, bijvoorbeeld, krijgt van jou één ster, alleen al vanwege de lage respons-rate van 3% van een geselecteerde groep. Cijfers met één ster kunnen overigens wel een hoge maatschappelijke impact hebben (zoals het Hite-report ook laat zien). Tot slot zijn er de onderzoeken met nul sterren waarvan de cijfers gewoon verzonnen zijn. Vervolgens laat jij in de rest van het boek heel veel cijfers de revue passeren die voor de seksuologie van belang zijn. Je kunt het zo gek niet bedenken en jij laat daarbij ogenschijnlijk geen bron onbenut. Een willekeurige en onsamenvattende greep uit die verschillende onderzoeken: 23% van Britten tussen de 25-34 jaar zegt dat ze de laatste vier weken geen seks hebben gehad met het andere geslacht; mensen in Los Angeles hebben gemiddeld 130 keer seks ieder jaar; 999 van de 1000 seksactiviteiten met het andere geslacht leidt niet tot conceptie; 64% van de Britse vrouwen tussen 45 tot en met 54 jaar had vaginale seks in de laatste vier weken; 16% van de Britse vrouwen tussen 25 tot en met 34 jaar had anale seks het afgelopen jaar; 1,2 miljoen Britten is het geschatte aantal dat zichzelf ziet als homoseksueel/lesbisch of biseksueel; 6% van de Ierse 60-plussers zegt dat ze nooit een seksuele partner hebben gehad; 45% van de mannen wenst zichzelf een grotere penis toe; in Engeland wordt iedere minuut 5 liter sperma geproduceerd.

De cijfers duizelen mij om de oren en ik krijg de indruk dat we met elkaar niet stilzitten. Jij laat de cijfers ook steeds vanuit hele verschillende perspectieven zien. Zo tel je hele verschillende activiteiten, laat jij zien wat we met het andere geslacht doen en wat met hetzelfde geslacht, jij laat zien wat we met onszelf doen, wat seks inhoudt voor en na het krijgen van baby's en ga jij in op de attitudes en verlangens van mensen. Jij hebt niet alleen oog voor het plezier maar ook voor de problemen en gaat in op de moderne en donkere kanten van seksualiteit. En voortdurend weeg jij dan die onderzoeken met jouw sterren systeem.

Jouw boek is een emanciperend boek. Van seksualiteit, dat zoveel mensen onzeker kan maken, maak jij een gewoon onderwerp. Zo laat jij zien dat twintig jaar geleden mensen nog vijf keer per maand seks met elkaar hadden en dat dat tien jaar geleden nog vier keer was. Vandaag de dag ligt de i-pad tussen ons in, zijn we veel te druk met ons eigen netwerk en lijkt het er soms op dat we liever naar seks kijken dan het zelf doen. Gemiddeld hebben mensen nu drie keer per maand seks met elkaar. Voor velen is het misschien goed om zicht te krijgen op gemiddelden en variaties en wat ze delen met anderen. Door verschillende bronnen en verschillende methoden met elkaar te vergelijken kom je volgens jou tot de meest mogelijke valide en betrouwbare cijfers. In dat proces ben jij bijzonder creatief en hier herken je de meester. Als lezer leerde ik en passant ook verschillende statistische aanpakken toe te passen. Zo stel jij je bijvoorbeeld de vraag hoe je te weten kunt komen hoeveel prostituees er in een stad werken. Daarbij gebruik jij dezelfde schattingstechniek die ook wordt toegepast om vast te stellen hoeveel vissen er in een vijver zitten. Je vangt er 100, je merkt ze en gooit ze terug. Als ze goed gemixt zijn, doe je een tweede vangst van 100 en kijkt hoeveel daarvan zijn gemerkt. Op basis van dit percentage kun je een goede schatting maken. Door twee verschillende registraties van prostituees (twee 'vissenvangsten') met elkaar te vergelijken, die van een gezondheidsdienst en die van de politie, en het aantal dezelfde namen in beide registraties te tellen, kun je een schatting maken van hoeveel prostituees er in een stad werken. Slim. Jij bent en blijft, ook in dit boek, een statisticus die de cijfers laat zien en niet zozeer die interpreteert of de gegevens koppelt naar moraal, onderliggende mechanismen of hypothesen. In het begin vond ik het boek bijzonder boeiend, maar op een gegeven moment werden al die cijfers mij toch wat te veel. Aan het einde van het boek was ik dan toch weer blij dat ik je boek heb uitgelezen, ook omdat jij de zaken zo goed op rij zet en je er veel van leert. **'Sex by numbers'** is bovendien prettig geschreven en met veel humor. Het boek is ook nog eens zeer up to date. Jij gaat in op tegenwoordige zaken als Tinder, Vijftig Tinten Grijs, Sexting en jij gebruikt de DSM5. Jouw boek is vooral op Engeland en Amerika gericht. Jij gaat regelmatig in op het Engelse Natsal-onderzoek waar jij veel waardering voor hebt. Maar de Engelse (en Amerikaanse situatie) is niet altijd representatief voor Nederland of andere delen van de wereld. Daar zit een beperking. **'Sex by numbers'** is interessant voor onderzoekers en een must voor mensen die onderwijs geven of de media te woord staan in de breedte van de seksuologie. Jij laat ons op een gepaste manier naar binnen kijken. Na het lezen van jouw boek kijk ik net wat anders om mij heen.

Dank je wel,

Grote groet, -Harrie

Spiegelhalter, D. (2015). **Sex by numbers. What statistics can tell us about sexual behaviour.** London: Profile Books, 360 pag., €22,95.

GROTE UITVINDINGEN EN HET LEVEN IN EEN SPECIALE EEUW

Amsterdam, augustus 2017

Beste Robert Gordon,

In 1870 was de levensstandaard van de gemiddelde Amerikaan laag. Niet zoals in de middeleeuwen, maar toch. Die was lager dan die van de Brit en weer hoger dan de Duitse levensstandaard toen. Het mensenleven was kort (gemiddeld 45 jaar) en de kindersterfte bijzonder hoog. Mensen woonden met grote gezinnen in kleine huizen, eigen groenten werden verbouwd en tot eten gemaakt. Mensen consumeerden zo'n 3,5 euro per week en dat ging bijna helemaal op aan eten, kleren en onderdak. 75 procent van de mensen woonde enkele jaren na de Amerikaanse burgeroorlog nog op het platteland en de samenleving was agrarisch opgebouwd. Indien er sprake was van onderwijs was dat vaak niet meer dan de lagere school. De huizen waren niet met elkaar verbonden: er waren geen sanitaire voorzieningen en iedereen verwarmde het eigen huis op zijn eigen wijze. Men vervoerde zich met het paard en het leven van gezinnen was vaak afhankelijk van dat paard. 's Avonds was het donker op straat. De gezondheidszorg was vooral homeopathisch van aard en op kruiden gericht. Maar zo vanaf 1870 gebeurt er veel in Amerika en begint een speciale eeuw die het leven van mensen totaal gaat veranderen. De levensstandaard gaat als nooit tevoren omhoog en het karakter van de samenleving past zich aan. In jouw formidabele (iets anders kan ik er niet tegen jou over zeggen) **'The Rise and Fall of American Growth'** laat jij zien hoe met de vele grote uitvindingen en innovaties dat leven in honderd jaar totaal verandert. Nooit eerder was er zo'n economische ontwikkeling en het is volgens jou ook maar zeer de vraag of dit ooit nog weer zal gebeuren. Jij bent macro-econoom en economisch historicus en werkt aan de Northwestern University en de ideale persoon om deze geschiedenis te schrijven. Jij ziet de sterke economische groei als een eenmalige en unieke gebeurtenis die aan het einde van de negentiende eeuw start, vooral zichtbaar wordt in de periode 1920-1970 en die daarna weer afvlakt.

Maar waarom is die eeuw zo speciaal? Volgens jou vinden er vanaf 1870 op heel veel terreinen tegelijkertijd veranderingen plaats. Steden worden met spoorlijnen met elkaar verbonden. Door de telegraaf kunnen kranten op de dag zelf over nationale en internationale gebeurtenissen rapporteren. Steden en huizen worden van elektriciteit voorzien en worden ook op andere wijzen aan elkaar gekoppeld via gas, telefoon, riolering en lopend water; het begin van de netwerksamenleving. Het eetpatroon wordt aangepast en de voedselproductie verandert. Kleren worden minder in huis gemaakt maar meer in fabrieken en vervolgens in winkels verkocht. Het paard verdwijnt langzaam uit het straatbeeld en maakt plaats voor motorische voertuigen. Het plezier en de verbeelding veranderen met de komst van de fotografie, de muziek, de radio en de film. Mensen gaan korter werken en maken bij de uitvoering van zwaar werk gebruik van hulpmiddelen. Steeds meer mensen gaan in een stad wonen en daar zijn in 1940 elektriciteit en water- en rioolverbindingen al heel gewoon en bijna de helft van de huishoudens heeft daar dan al een wasmachine en koelkast. De huizen worden kleiner en efficiënter ingericht, krijgen een douche en binnen een wc, worden centraal verwarmd en voorzien van elektrische apparaten. De bungalow doet zijn intrede. Het transport en het vervoer gaat sneller en sneller. De auto komt er en wegen worden aangelegd. Alles rondom informatie, communicatie en vermaak verandert in deze periode. Het postsysteem wordt opgezet en telefoonlijnen aangelegd. De levensverwachting van mensen stijgt snel, zeker omdat het percentage kindersterfte sterk afneemt en de kennis over gezondheid toeneemt. De invloed van voedsel, schoon water, riolering en dergelijke op gezondheid wordt blootgelegd en

het gezondheidssysteem met ziekenhuizen en technologieën verandert. Bacteriële ziektes worden aangepakt. Kinderarbeid neemt af en de arbeidsomstandigheden verbeteren. Mensen kunnen hypotheek krijgen, kunnen zich tegen risico's verzekeren en er komt sociale wetgeving. Het leven van 1870 kunnen we ons nu nauwelijks nog echt goed voorstellen. Maar het dagelijks leven van veel mensen in 1940 lijkt voor een groot deel op het leven zoals wij dat nu nog kennen. Jij maakt duidelijk dat kwaliteit van het leven misschien nog wel meer toeneemt dan de economische opbrengst. Jij maakt ook duidelijk dat Amerika internationaal voorop loopt waar het ontdekkingen, innovaties en vooruitgang na 1870 betreft. In de periode na de WOII gaat alles in een economische stroomversnelling. Niet iedereen kon in het eerste deel van de speciale eeuw aan alle ontwikkelingen meedoen; zeker niet mensen in het landelijk zuiden, de armere mensen en grote delen van de zwarte bevolking. De economische ontwikkeling zal zich verder verbreden en er komen ook weer nieuwe ontwikkelingen bij waardoor alles nog wel wat sneller gaat. De modernisering van Amerika wordt verder voortgedreven door de auto die op grote schaal gebruikt gaat worden. Dan komen de airconditioning, de snelwegen, het fastfood en de antibiotica. Het commerciële luchtverkeer komt op gang en, bovenal, komt de televisie in iedere huiskamer te staan, halverwege de jaren zeventig ook nog in kleur. Na 1970 stagneert de groei en ontwikkelingen vinden al lang niet meer overal plaats. De publieke gezondheidszorg (waar zoveel gezondheidswinst mee gemaakt is) maakt na 1970 plaats voor meer specialistische gezondheidszorg, waarvan de kosten enorm zullen toenemen. Grote veranderingen vinden alleen plaats op het terrein van informatie, communicatie en vermaak. De digitale media personaliseren en fragmenteren dan alles ook nog eens vanaf de jaren negentig met de I-pod, de computer, het internet en de diverse websites. De sociale media verbinden mensen nog verder met elkaar. Rond het jaar 2000 is er dan nog een kleine economische opleving te bemerken, maar die is tijdelijk van aard.

Waarom, vraag jij je af, neemt het succes na de zeventiger jaren dan af? De innovaties gaan dan nog wel verder door maar vinden, misschien wel anders dan we vaak denken, op beperktere gebieden plaats. Dus wel op het gebied van informatie, communicatie en vermaak maar veel minder op het gebied van voedsel, kleding, elektronische apparaten, huisvesting, transport, gezondheid, onderwijs en arbeidsomstandigheden. Dan mogen bijvoorbeeld al die ICT en 3D-ontwikkelaars van tegenwoordig nog wel optimistisch aankijken tegen de toekomst, jijzelf bent daar veel gereserveerder over dan die techno-optimisten. Allicht dat jouw pessimisme hier doorschiet en dat je deze ontwikkelingen onderschat. Jouw verdienste zit er vooral in dat jij zichtbaar maakt dat innovatieve kracht in de breedte zit. Die brede blik verliezen we tegenwoordig nogal eens uit het oog. Maar hoe belangrijk innovatie voor jou ook is, er zijn tegenwoordig andere maatschappelijke ontwikkelingen die volgens jou ook een negatieve invloed hebben op economische groei. Zo heeft die huidige samenleving te maken met een sterke toename van sociale en economische ongelijkheid, ook binnen het onderwijs waar bovendien schooluitval toeneemt. Dan zijn er nog demografische ontwikkelingen waar we de komende tijd mee te maken hebben en die er toe leiden dat de arbeidsparticipatie verder zal afnemen. In Amerika neemt de staatsschuld steeds verder toe. En dan heb je nog de belabberde sociale situatie waar bepaalde groepen aan de onderkant van de Amerikaanse samenleving mee te maken hebben. Naast de verenging van de innovatieve kracht zorgen deze zaken voor tegenwind in de Amerikaanse samenleving en tezamen zorgen ze ervoor dat de economische groei afneemt. Jij doet hier nog wel een aantal concrete voorstellen maar hier ligt niet de kracht van jouw boek. Het boek lezen was voor mij een groot genot, waarschijnlijk ook omdat ik verschillende veranderingen zelf heb mee gemaakt. Daar ben ik oud genoeg voor. Ik heb de melk- en schillenboer nog met het paard zien rondrijden, bij mijn oma moest ik nog buiten naar de wc en als jongetje moest ik in de winter een paar keer per week kolen scheppen. Ik heb de tv en de kleuren-tv, de centrale verwarming en de wasmachine zien komen. Begin jaren tachtig zag ik de computer op het secretariaat binnen komen en volg allerlei digitale ontwikkelingen van tegenwoordig. Jij maakt mij duidelijk dat economische indicatoren zoals het bruto nationaal product te beperkt zijn om economische ontwikkelingen te begrijpen, laat staan de kwaliteit van leven en de levensstandaard vast te stellen en te vergelijken. Jij laat ons, lezers, helemaal om ons heen kijken en maakt ons vooral duidelijk dat om te zien waar je staat je moet weten waar je vandaan komt.

Dank je wel.

Grote groet, -Harrie

Gordon, R.J. (2016). **The rise and fall of American growth. The U.S. standard of living since the civil war.** Princeton and Oxford: Princeton University Press, 762 pag., €47,95.

DE WERELD IN EEN ZANDKORREL

Amsterdam, september 2016

Beste Kritina Rizga,

In *‘De grote vlucht inwaarts. Essays over cultuur in een onoverzichtelijke cultuur’* onderstreept de Groningse cultuurfilosoof Thijs Lijster nog eens wat we allemaal wel weten en voelen: de wereld is complex en onoverzichtelijk geworden. Over heel weinig hebben we controle en allicht daarom sluiten we ons af van die grote en boze buitenwereld die we als een natuurgegeven zijn gaan beschouwen. Het enige wat we kunnen doen is naar binnen keren en vasthouden aan wat we nog wel in eigen hand denken te hebben: de gezellige huiskamer, onze spirituele huishouding en de lokale tradities en gewoonten. De wereld is verinnerlijkt en de grote slachtoffers van deze beweging zijn de sociale kritiek en de geschiedenis. Vergezichten en het geheel zijn in de ban gedaan en hebben plaats gemaakt voor verscheidenheid en verschillen. Als je een beetje filosoof van naam was de laatste decennia kondigde je wel ergens het einde van aan: Foucault kondigde het einde van de mens aan, Barthes van de auteur, Daniel Bell van de ideologie, Fukuyama van de geschiedenis en Lyotard van het grote verhaal. Niets mocht en kon meer allesomvattend worden beschreven. Maar een ander samenhangend licht werpen op zaken was daarmee ook verdwenen en dat laat ook een leegte achter. Daarom pleit Lijster in het verlengde van René Boomkens voor sterke verhalen die dan, misschien niet meer alles en totaal omvattend zijn, maar die wel degelijk eenheid aanbrengen in dat wat voor anderen nog onoverzichtelijk en onsamenhangend is. Eigenlijk gaat het volgens Lijster erom de wereld in een zandkorrel te zien, zoals William Blake dat ooit zo mooi omschreef. Tegenover het vooruitgangsgeloof en het pessimisme plaatst hij sterke verhalen; verhalen die kritisch zijn tegenover het bestaande en mensen uitdagen ook zo’n houding aan te nemen, die het denkbeeldige naar voren halen en waarbij schrijvers niet bang zijn voor de consequenties en conflicten met het bestaande.

Aan sterke verhalen moest ik denken toen ik jouw nieuwe boek las: *‘Mission high. One school, how experts tried to fail it, and the students and teachers who made it triumph’*. In dat boek stel je de op zich simpele vraag waarom het voor het rijkste en machtigste land van de wereld (jouw Amerika) zo moeilijk is om goede scholen te bouwen in iedere buurt? Je vraagt je af waarom jouw vrienden hun kinderen naar scholen aan buitenkant van San Fransico sturen of, zelfs, om die reden verhuizen. Is het niet mogelijk om binnen enkele maanden op die simpele vraag een antwoord te vinden. Je bent journalist en de hoofdredacteur van het tijdschrift waarvoor je werkt, adviseert jou om een school te zoeken waar jij je kunt verdiepen in de levens van studenten en docenten. Het kost jou maanden om zo’n school te vinden en uiteindelijk vind je zo’n school en begin je in 2009 met jouw onderzoek. Maar die enkele maanden worden uiteindelijk toch een dikke vier jaar. De Mission High-school is de oudste openbare voortgezet onderwijs school van San Fransico, in 1890 opgezet. Er hebben bekende personen opgezet zoals Maya Angelou en Carlos Santana. De school maakt in haar bestaan de hele Amerikaanse onderwijsgeschiedenis mee. In de beginjaren natuurlijk de meer kindgerichte benadering waar John Dewey zich hard voor maakte. Dan vanaf eind jaren vijftig wordt er voorzichtig een begin gemaakt met de afbraak van de segregatie toen duidelijk werd dat de samenleving meer talenten nodig had tot en met de toets- en afrekenencultuur die er kwam vanuit de hoop dat de toetsen van taal en rekenen zicht geven op de toekomst van kinderen. In het jaar dat jij jouw onderzoek afrondt (2014) zitten er nog 950 studenten op, met name zwarte en Spaanstalige leerlingen. 75% van deze leerlingen

leeft in armoede en voor slechts 38% van hen is Engels de eerste taal. Wanneer je met jouw onderzoek begint scoort de Mission High school bijzonder laag op de officiële lijstjes en behoort het tot de 5% laagste scorende scholen van Amerika. Daarom staat de school onder grote maatschappelijke druk, zoals zoveel van deze Amerikaanse scholen: moet de school gesloten worden, de directeur worden vervangen of de helft van het personeel worden ontslagen? Maar er zijn andere lijstjes waaruit een heel ander verhaal spreekt: 84% van de leerlingen wordt op vervolgopleidingen aangenomen, 89% van de leerlingen vindt deze school goed, het slagingspercentage van het zwarte deel van de studenten is 20% hoger en van hen stroomt 14% meer door. Het niveau, het slagings- en aanwezigheidspercentages van leerlingen zijn gestegen en het schorsingspercentage nam sterk af. Jij laat in jouw boek zien hoe studenten en docenten het dagelijkse leven op zo'n school vormgeven. Daarvoor portretteert je de studente Maria die het geweld in El Salvador ontvlucht en op de school langzaam vertrouwen krijgt in zichzelf, leert schrijven en zich op school thuis gaat voelen; de Chinese student George die naar Amerika komt om zijn Engels te verbeteren en om met verschillen te leren omgaan en er dan achter komt dat dat allemaal niet zo makkelijk is maar toch leert om vragen te stellen, mee te doen aan discussies en werk durft te laten zien aan medeleerlingen; Pablo uit Guatemala die er achter komt dat hij homo is, daar een tijd mee zit maar op deze school een omgeving vindt die hem ruimte en mogelijkheden biedt dit een plaats te geven; de Afrikaans Amerikaanse Jesmyn die door haar moeder wordt opgevoed in de armste en gewelddadigste buurt van San Fransisco en zich weet op te werken tot leerkracht, maar voor wie het leven uiteindelijk te veel is. Maar in jouw boek komt ook een groep docenten aan het woord waaronder Mr Roth, de oude activist die geschiedenis geeft en die er in slaagt om het onderwijs op school te verbinden met waar kinderen vandaan komen; Mr. Hsu, de wiskunde leraar, die kinderen niet alleen leert rekenen maar hen ook verbanden, patronen en strategieën leert zien; en Ms McKansey, de zwarte lerares die de leerlingen leert schrijven en die haar eigen passie overbrengt en dagelijks laat zien dat hetzelfde doel heel verschillend kan worden bereikt. Rizga portretteert ook Mr. Guthartez, de directeur van de school die er in slaagt om een positieve schoolcultuur te creëren en laat zien dat stabiliteit en continuïteit zo belangrijk zijn voor deze kinderen met deze ingewikkelde achtergronden.

Volgens jou kan de democratie en de economie niet functioneren zonder openbare scholen die toegankelijk en voor iedereen goed zijn. Maar het is duidelijk dat de scholen niet goed zijn wanneer je zwart of spaanstalig bent. Amerika moet hier beter mee om leren gaan en deze talenten weten aan te spreken. Maar wat kan er dan volgens jou gedaan worden? Bij goed onderwijs gaat het om enkele zaken: kritisch denken, intrinsieke motivatie, veerkracht, zelfmanagement, vindingrijkheid en sociale vaardigheden. Die zijn niet met statistische maten en computer algoritmen vast te pakken. Lang dacht jij dat goed onderwijs zich moet baseren op wetenschappelijke inzichten, op wat er in bepaalde landen gebeurt en dat het meest te leren is van hoogscorende scholen met vergelijkbare achtergronden. Maar nu kijk jij er anders tegen aan en vind je dat de gestandaardiseerde wijze van toetsen leidt tot eenvormige instructie en nauwelijks vast kan stellen wat individuele kinderen kunnen en wat hun motivaties zijn. Goede docenten weten wat individuele kinderen nodig hebben, wat hen interesseert en welke uitdagingen ze nodig hebben. Scholen moeten daarom volgens jou op zoek gaan naar nieuwe ideeën en leren van anderen. Bruikbare kennis van buiten moet worden getoetst in het dagelijkse proces met individuele en collectieve elementen. De grote jongens en snelle meisjes van Amerika hebben grootse plannen met de toekomst van het Amerikaanse onderwijs. Zij hebben het hoogste woord in de discussie. Maar in dat land, zo stel je subtiel vast, gaan er iedere dag zo'n 50 miljoen studenten naar school onder begeleiding van 3 miljoen leraren. Hun stemmen hoor je nauwelijks. Jij hoopt dat hun inzichten en expertise onze verbeelding zullen versterken en ons laten nadenken over wat die kwaliteit van onderwijs precies inhoudt. Jouw verhaal over de Mission High is een sterk verhaal. Jouw verhaal over de Mission High-school is zo'n zandkorrel waar een hele wereld in is te kennen.

Dank je wel,

Grote groet, -Harrie

Rizga, K. (2015). *Mission High. One school, how experts tried to fail it, and the students and teachers who made it triumph*. New York: Nation Books. 320 pagina's, Eur: 24,50

KANSEN EN KLASSEN

Amsterdam, oktober 2017

Beste Paul de Beer, Maisha van Pinxteren en anderen,

Michael Young was een bekend onderwijssocioloog en sociaal entrepreneur. Hij was nog erg jong toen hij vlak na de Tweede Wereldoorlog *'Facing the future'* schreef, het politieke programma waarmee Labour in Engeland de Conservatieven onder leiding van Winston Churchill zou verslaan. Het vormde de politieke basis voor dat beroemde kabinet dat onder leiding van Attlee de Engelse verzorgingsstaat zou opbouwen en waarmee het ook andere landen inspireerde. Michael Young zou verschillende boeken schrijven en werkte mee aan de opbouw van talloze Engelse en internationale organisaties waaronder bijvoorbeeld zijn eigen Centre for Community Studies, de Engelse Consumentenbond en de Open University. Maar bekend werd hij vooral met zijn boek *'The Rise of the Meritocracy'* uit 1958. Het is een satirisch boek waarin hij vanuit het jaar 2033 en het perspectief van een meritocratische apostel terugkijkt op de hele periode vanaf 1870. In die periode worden de kansen niet meer zozeer zoals daarvoor verdeeld op basis van afkomst maar op basis van verdienste. Verschillen tussen mensen worden op basis van het meritocratisch principe vastgesteld ('je verdient het want jij kunt het en hebt er hard voor gewerkt'). Het onderwijs is er vooral voor de kinderen die het verdienen. Van de kinderen die het niet goed kunnen of er met de pet naar gooien wordt verwacht dat ze het onderwijs zo snel mogelijk verlaten. De wetenschap ondersteunt bij het soepel verlopen van dat selectieprincipe en weet de verschillen op steeds jongere leeftijd te detecteren. De competitie ligt er op een zo'n jong mogelijk moment en daarna zijn de kaarten geschut. De sociale positie die iemand inneemt wordt gelegitimeerd door intelligentie en inspanning. Maar met de nieuwe verdeling van de kansen groeien klassen steeds verder uit elkaar en de sociale situatie eindigt dan in 2033 in een revolutie waarin de verteller, zo lezen we in een voetnoot, wordt vermoord.

Ook in Nederland wordt na de Tweede Wereldoorlog expliciet afstand genomen van het op afkomst gebaseerde onderwijssysteem en gaat het meer en meer om de talenten van individuen. Anders dan in Michael Youngs dystopie wordt het meritocratisch principe, zoals in vele landen, een maatschappelijk ideaal. Over dat principe en die Nederlandse samenleving schreven jullie (Paul, Maisha en de veertien anderen) een bijzonder interessant boek: 'Meritocratie. Op weg naar een nieuwe klassensamenleving?'. Het meritocratisch principe kan als een doelmatig principe worden gezien omdat zo iedereen op de plek terecht komt die bij hem of haar past en de samenleving daarmee de mensen krijgt die het op verschillende posities nodig heeft. Het is ook een rechtvaardig principe omdat iedereen gelijke kansen heeft om zijn of haar talenten te ontwikkelen. Kunnen we, zo vragen jullie je af, zestig jaar later ook zeggen dat de kansen in Nederland eerlijker verdeeld worden en de sociale afkomst (maar ook etniciteit en sekse) daarbij niet meer leidend is? Verdienste is intelligentie en inspanning en is met onderzoek niet makkelijk 'te pakken'. Dat kan alleen op basis van het opleidingsniveau van jongeren en hoe dat de onderwijsloopbaan en het maatschappelijk succes vervolgens beïnvloedt. Dat is waar jullie naar kijken. De maatschappij stond zelf natuurlijk ook niet stil. Zo was er in deze jaren sprake van expansie van het onderwijs, upgradering van de beroepsstructuur en emancipatie van de vrouw die op zich ook zelf weer interacteren met het meritocratisch principe. Jullie kijken aan de ene kant naar de rol van het onderwijs en de opvoeding en stellen je de vraag of iemands persoonlijke capaciteiten veelmeer de toekomst zijn gaan bepalen dan sociale afkomst. Hier laten jullie zien dat jongeren steeds meer aan het onderwijs deelnemen en dat onderwijs en opleiding voor het verwerven van een maatschappelijke positie belangrijk zijn geworden. Dat is echter al decennia lang het geval. Wel is het zo dat steeds meer

jongeren aan het onderwijs deelnemen en dat de waarde van het diploma is afgenomen. Hier valt verder op dat het niet zozeer meer de sociaal economische positie van vader is die de onderwijsloopbaan bepaalt maar meer het opleidingsniveau van de ouders. Die ouders spelen met hun hulpbronnen en culturele capaciteiten over langere tijd een ondersteunende en constante rol hierbij. Aan de andere kant kijken jullie naar de vraag of de maatschappelijke positie ook daadwerkelijk wordt bepaald door de individuele verdienste. Je mag verwachten dat in onze moderne samenleving het opleidingsniveau belangrijker is geworden voor de positie op de arbeidsmarkt. Dat kunnen jullie niet overduidelijk aantonen. Veel hoger opgeleiden werken onder het niveau. Wel is het risico op werkloosheid voor lager opgeleiden duidelijk groter. Daarnaast zijn er andere factoren die de positie op de arbeidsmarkt bepalen, zoals de samenstelling van het huishouden en de etnische achtergronden. Alleenstaanden, alleenstaande ouders en niet-westerse allochtonen lopen een hoger risico op werkloosheid, hebben een lager onderwijsniveau en werken vaker in onzekere, flexibele arbeidscontracten. Bij de verdeling van kansen lijken niet-cognitieve vaardigheden (sociale en communicatieve vaardigheden) een rol te spelen. De sociale achtergrond van de ouders lijkt, naast het opleidingsniveau, nog een steeds een eigen en constante rol te spelen in de uiteindelijke maatschappelijke positie van mensen. Enkele andere zaken vallen in die tegenwoordige samenleving ook nog op. In het algemeen wordt het meritocratisch principe door mensen als rechtvaardig ervaren. In het politieke domein (zoals Eerste en Tweede Kamer, maar ook in gemeenteraden en onder wethouders) zitten tegenwoordig personen die hoger zijn opgeleid. Jullie stellen vast dat de politiek elite uit de hoge lagen is vervangen door de universitaire geschoolde middenklasse en dat er sprake is van een diplomademocratie. Aan de onderkant van de meritocratische samenleving, waar de verliezers zitten zoals de langdurige werklozen, wordt het meritocratisch principe ook onderschreven. Jullie stellen het systeem niet ter discussie maar zoeken een excuus waarom het hen niet is gelukt.

Aan het einde van het boek vragen jullie je af wat dit betekent en wat het beleid zou kunnen doen? Allereerst zouden, volgens jullie, de kinderen met sociale achterstanden vanaf jonge leeftijd binnen schoolse en buitenschoolse omgevingen op materieel, cultureel en sociaal terrein moeten worden ondersteund. Daar waar kinderen het niet van huis uit mee krijgen, zou er van hogerhand steun moeten worden geboden. Keuze voor het vervolgonderwijs zou weer meer naar wat latere leeftijd moeten worden verplaatst omdat sommige kinderen gewoon meer tijd nodig hebben. Niet-cognitieve vaardigheden, zeker voor kinderen uit zwakkere sociale milieus, verdienen meer aandacht. Op de arbeidsmarkt verdient levenslang leren aandacht evenals het aanleren van niet-cognitieve vaardigheden. Misschien, zo schrijven jullie, is het onvermijdelijk dat verschillen samenhangen met het opleidingsniveau van kinderen. Maar die verschillen (met name belonings- en inkomensverschillen) hoeven dan weer niet zo groot te zijn. Die verschillen zijn ook op de arbeidsmarkt te bemerken zoals kans op werk en de onzekerheid van werk. Op bepaalde momenten moeten we ook weer niet te sterk de nadruk leggen op opleiding omdat bepaalde groepen mensen niet aan de gestelde eisen kunnen voldoen. En toen was ik weer terug bij Young zelf. Kort voor zijn dood in 2002 en tijdens de hoogtijdagen van Tony Blair bracht Michael Young in *The Guardian* in zijn artikel '*Down with Meritocracy*' nogmaals in herinnering dat zijn boek toch echt als satire en waarschuwing was bedoeld en niet zozeer als ideaal. Hij zegt in dat artikel dat veel van het boek meer dan veertig jaren na dato waren uitgekomen: de onderklasse staat met lege handen en zonder perspectief en de leiders zijn rijker en rijker geworden en lijken verder af te staan van de mensen waarvoor ze zeggen op te komen. Bij Michael Young gaat het om het tegengaan van ongelijkheid, versterken van lokaal beleid, betrekken van mensen bij de politiek en het verheffen van alle jongeren. Het wij is bij hem veel belangrijker dan het ik. Daar waar Young vooral kritisch was over de meritocratie, leggen jullie aan het einde van het boek de nadruk op het versterken van de meritocratie. De kritiek heeft bij jullie aandacht maar die kritiek had veel meer expliciete aandacht verdient. Bij het lezen van jullie lezenswaardig boek is het goed het werk in herinnering te roepen van deze sociale gigant: Michael Young, Lord of Dartington.

Beer, P. de & Pinxteren, M. van. (red., 2016). *Meritocratie. Op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* Amsterdam: Amsterdam University Press, 253 pag., €29,95.

HET BELANG VAN MISSCHIEN EN IK ZOU DENKEN denken

Amsterdam, november 2017

Beste Richard Sennett,

De solidariteit met mensen die hetzelfde zijn lijkt verder toe te nemen en de verschillen met mensen die anders zijn lijken alsmáar toe te nemen. Mensen in de westerse wereld trekken zich op eilanden terug, lijken steeds meer moeite te hebben om op gelijke voet te komen met de ander en steeds meer is er sprake van wij tegenover zij. In jouw laatste boek, dat zojuist in een Nederlandse vertaling verscheen onder de titel *‘Samen, een pleidooi voor samenwerken en solidariteit’*, ben je heel duidelijk: in onze complexe samenleving kunnen we het ons niet veroorloven de ander steeds meer uit de weg gaan. Problemen die dit alles namelijk oplevert op het schoolplein, op de straat en in de media zijn zo groot dat we (weer) moeten leren om te gaan met die ander; wellevendheid zie jij als een maatschappelijke opdracht. Onze wereld is overvol met materiële zaken en op dat gebied maken we grootse ontwikkelingen door. De ontwikkelingen op het immateriële terrein, echter, blijven daar ver bij achter. We moeten beter leren omgaan met mensen die we misschien niet zo aardig vinden, die we niet helemaal begrijpen en die gewoon net iets anders zijn dan wijzelf. Grote praktische problemen waar we vandaag de dag tegenaan lopen brachten jou ertoe om een trilogie te schrijven over de ervaringen van het alledaagse. Jij omschrijft het zelf als een homo-faber project waarin je ingaat op vaardigheden die we nodig hebben om het beter met elkaar te rooien en weer meester worden over onszelf. Die trilogie begon met jouw studie ‘De Ambachtsman. De mens als maker’, een cultuurgeschiedenis over het werk. Daarin houdt jij een pleidooi om werk goed te doen vanwege het werk en niet vanwege onszelf. De trilogie sluit jij straks af met een derde boek waaraan jij op dit moment werkt. Dat boek zal gaan over hoe steden zijn gebouwd en hoe met stedenbouw het leven van mensen is te verbeteren. Maar nu ligt jouw tweede deel hiervan voor, *‘Samen, een pleidooi voor samenwerken en solidariteit’*, dat het vermogen van mensen om samen te werken wil vergroten.

Dit boek bestaat uit drie grote delen. In het eerste deel laat je zien hoe samenwerking vorm is gegeven in met name de linkse politiek. In Europa wilden de sterke Duitse vakbond, Kautsky, Lenin en alles wat daarmee was verbonden solidariteit vooral van boven af organiseren en alles was daarbij op het Grote Gelijk gericht. Het top-down denken leidde er op een gegeven moment toe dat de top zich langzaamaan steeds meer vervreemde van de basis. Hiertegenover is er de Amerikaanse bottom-up benadering met nadruk op de gemeenschap en de burgersamenleving. Hierbij denk je aan vrijwilligersorganisaties die in arme, stedelijke gebieden arbeiders onderwijs en perspectief bieden en aan opbouwwerkers die apathische armen in beweging proberen te krijgen en gemeenschapsbanden weten te verbeteren. Het gaat jou hier om bewegingen en personen die voortbouwden op het werk van Europese sociale hervormers als Robert Owen in Wales en Charles Fourier in Frankrijk. Voor jou is het duidelijk dat wij als soort alleen niet kunnen overleven. Wij zijn sociale dieren en daarom moeten we samenwerken, ook omdat de omgeving waarin we leven steeds verandert. Samenwerken doen we door geven en nemen en vergelijken en tegen elkaar afzetten. Zo geven wij onze ervaringen op bepaalde manieren vorm. Rituelen spelen mee bij het omgaan met verschillen. Maar in de moderne tijd vinden er veranderingen plaats in de cultuur, het werk en het dagelijkse leven waardoor samenwerking minder open, minder dialogisch is geworden en daarmee problematischer. In het tweede deel laat je dan zien hoe samenwerking tegenwoordig wordt verzwakt. Allereerst is er de ondermijnende invloed van ongelijkheid die

kinderen die opgroeien asociaal maakt. Gevoelens van inferioriteit worden geïnternaliseerd en de ongelijkheid laat bepaalde groepen denken dat ze het toch niet ver zullen schoppen op school en de samenleving. Dan zijn er ook de sociale relaties op het werk die onze houding verder verzuren. Informele relaties op het werk waren lange tijd sterk. Dat kwam omdat de arbeiders respect hadden voor nette werkgevers en de werkgevers op hun beurt voor betrouwbare werknemers. Problemen werden onderling besproken en als het erop aan kwam werden tijdelijke en acute problemen aangepakt. Het werk werd zo van drie kanten sociaal ondersteund en gaf vorm aan gestandaardiseerde of informele wellevendheid. Dit werk veranderde de laatste decennia in ons 'durfkapitalisme' en onze 'kortetermijneconomie'. Van die verandering profiteerde de top wel maar niet de gewone arbeiders, nu autoriteit, vertrouwen en samenwerking zijn ondermijnd. Door structurele ongelijkheid en verandering op het werk ontstond er een mens die niet goed meer kan omgaan met de complexiteit van het systeem en die zich individueel terugtrekt. En wanneer de sociale orde dan ook nog zwak is georganiseerd trekken mensen zich verder in zichzelf terug. Zo krijgen we mensen die bang zijn om met de ander om te gaan en dat zorgt voor narcisme en zelfgenoegzaamheid, individualisme en onverschilligheid. Dat zorgt er vervolgens weer voor dat mensen problemen van hun eigen mensen wel vanzelfsprekend vinden en dat de problemen van de anderen jou niet zoveel kunnen schelen. Jij schetst een donker beeld. Als samenwerking kan worden verzwakt kan deze ook weer worden versterkt. Hier ben je weer optimistisch en daaraan besteed jij in het derde deel aandacht. De moderne samenleving is, volgens jou, aan flink herstel toe en daarbij heb je vooral oog voor het herstellen van de samenwerking. Hoe maken wij ons dat weer eigen en waar kunnen we van leren? Als musicus haal jij veel inspiratie uit de wereld van muziek. Om daarin verder te komen is het belangrijk dat je veel oefent, dat je naar elkaar luistert en je je openstelt voor de ander. Er zijn meer voorbeelden waar we veel van kunnen leren wat samenwerken betreft. Van arbeidsconsulenten, bijvoorbeeld, die de moeilijke taak hebben om langdurige werklozen, die een teruggetrokken leven leiden, angstig zijn of schaamte kennen, weer aan het werk te krijgen. In situaties waarmee deze consulenten worden geconfronteerd helpt sympathie en meevoelen niet. Het helpt wel als de emotionele temperatuur van de werkloze wordt verlaagd en zij weer aan het werk komen. Conflictmanagement, vergadertechnieken en professionele diplomatie zijn andere voorbeelden waar je uit put om van samenwerken te leren. Het gaat jou om vaardigheden waarmee grenzen worden verlegd, waarmee zorgen en belangen worden geherformuleerd, zaken open wordt gebroken, sociale distantie wordt gecreëerd en er een basis ontstaat om verder te gaan met de ander.

Drie personen hebben jou als student beïnvloed: David Riesman (bekend van zijn studie *'The Lonely Crowd'* waarin hij laat zien hoe het karakter van de Amerikaan vlak na de WOII veranderd is en traditie en autonomie plaatsen hebben gemaakt voor het nadoen van ander), Erik Erikson (de moderne psycho-analyticus die over identiteit en identiteitscrises in verschillende levensfasen schreef) en Hannah Arendt (de grote filosoof van de twintigste eeuw die de moderne mens, het kwaad en totalitaire systemen analyseerde). Met zulke leermeesters kan het bijna niet meer misgaan. 'Samen' doet misschien wel het meest aan Hannah Arendts boek *'The Human Condition'* denken dat gaat over het goede leven dat bestaat uit arbeid, werk en handelen. In de moderne tijd gaat het volgens Arendt steeds om consumeren, produceren en onze eigen wereld en steeds minder om de publieke zaak. Jijzelf bent minder filosofisch en abstract en meer praktisch. Ook jou gaat het om het goede leven, dat voor jou een leven met de ander is, en het ontwikkelen van een innerlijk levensdoel door middel van samenwerking. Samenwerking zie jij als een vaardigheid die we nodig hebben in deze tijd, een ambacht bijna, om dialogische relaties aan te gaan, ruimte te geven en te luisteren naar wat de ander wil zeggen en wat hij of zij nodig heeft. Wanneer je als lezer het boek uit hebt, roept het boek in eerste instantie ook irritatie op. Althans bij mij. Waarom houdt je de lijn niet meer vast, hadden die redacteurs jou niet meer op koers kunnen houden? Dat soort vragen. Als je het nog eens doorleest en ook jouw aanhangsel leest ('Coda. De kat van Montaigne') begrijp je jou beter. Het gaat je om de kunst van luisteren, op gezette tijden zwijgen en tact tonen. Net als Montaigne, jouw grote voorbeeld, wil je de lezer op dwaalsporen zetten, onderwerpen van onverwachte invalshoeken voorzien en er uiteindelijk een mozaïek van fragmenten van maken dat toch één geheel vormt. Net zoals Montaigne dat in zijn *'Essays'* heeft gedaan. Montaigne kijkt tegen de ander aan zoals hij tegen zijn kat aankijkt: blij dat hij anders is en soms verwonderd over wat hij doet. Dat wil jij ook en die raadselachtigheid moeten we terug zien te krijgen. Nu gaat het niet zozeer om wat jij schrijft maar vooral om de aannames die je daarbij heeft. Als je dat als lezer doorhebt en als je zo naar jou luistert, spreekt dit boek bijzonder aan. Ik heb het boek net op tijd gelezen om het verkiezingsjaar 2017 aan te kunnen. Het maakt duidelijk dat samenwerking niet vanzelf komt maar uitgebreide ervaring en

oefening vraagt. De kunst ook om misschien te zeggen en ik zou denken dat.

Sennett, R. (2016). *Samen. Een pleidooi voor samenwerken en solidariteit*. Amsterdam: Meulenhoff, 399 pag., €24,99.

GRIT

Amsterdam, december 2016

Beste Paul en Angela,

Zo nu en dan zijn er van die Engelse woorden die op de een of andere wijze een eigen leven gaan leiden. Jaren geleden was er plotseling het woord ‘flow’ dat werd geïntroduceerd door, en nu moet ik even goed opletten of ik het goed schrijf, Mihaly Csikszentmihalyi. Het gaat hier om een geestelijke toestand van iemand die volledig opgaat in zijn of haar bezigheid. De laatste jaren is er een nieuw woord dat steeds vaker opduikt, ook weer uit de hoek van de positieve psychologie, en dat we nog veel tegen zullen komen de komende tijd: ‘grit’. Let maar op. Het is zoiets als vastberadenheid, maar het Nederlandse woord is natuurlijk veel minder krachtig.

Paul, jij bent een Amerikaanse publicist en schreef een paar jaar geleden *‘How Children Succeed: Grit, Curiosity and the Hidden Power of Character’*. Recent kwam jouw nieuwe boek uit onder de titel (hoe kan het anders, jij bent een Amerikaan): *‘Helping Children Succeed: What Works and Why?’** Het is, schrijf je, duidelijk dat er een grote groep kinderen qua schoolresultaten en onderwijssucces achterblijft. Het gaat hier met name om kinderen uit de gezinnen met lagere sociale economische achtergronden. Onderwijzers hebben er vaak hun handen vol aan om, in ieder geval een deel van die jongeren, te motiveren en mee te krijgen in het dagelijkse onderwijsritme. We weten waarom bepaalde kinderen uitvallen maar veel minder goed weten we waarom bepaalde kinderen succes hebben. Hoe wordt succes behaald en langs welke lijnen loopt dit? Het onderzoek dat er naar gedaan is, heeft volgens jou duidelijk gemaakt dat de link naar succes niet zozeer in de cognitieve zaken en het leren zelf zit. Nee, het zit veel meer in niet-cognitieve zaken zoals weerbaarheid, optimisme, zelfcontrole en (dus dat ene woord) ‘grit’ (dat in het Nederlands misschien nog wel het beste met vastberadenheid is te vertalen). Het zijn deze kwaliteiten die het verschil maken en die in het onderwijs aan kinderen uit met name de sociaal zwakkere milieus zo essentieel zijn. Juist deze kinderen moeten leren omgaan met tegenslag en weten hoe ze hun ervaringen naar hun hand kunnen zetten. Juist voor deze kinderen zijn rustige, consistente en wederkerige interacties van het grootste belang voor de toekomst. Dat moeten ze vooral meekrijgen in hun vroege jaren aan de hand van hun ouders en opvoeders. Ook in voorschoolse en schoolse settings kunnen ze hun aandacht en concentratie leren te versterken en hun stress onder controle krijgen. Juist daarom moeten ouders en leerkrachten omgevingen vormen waar deze niet-cognitieve competenties, autonomie en verbondenheid worden ontwikkeld, waar kinderen grip krijgen op houdingen, percepties en representaties en daarmee op hun academische taken en gedrag. Kinderen en jongeren moeten over een langere tijd het gevoel krijgen dat ze erbij horen, dat hun inspanningen beloond worden, dat ze soms succes kunnen hebben en dat wat ze doen waarde heeft. Angela, jij bent een andere machinist van deze grit-trein die op dit moment door Amerika dendert. Ooit was je wiskundelerares en nu werk je als psychologe in de wetenschap. Al vroeg werd het jou duidelijk dat het IQ van een kind niet zo belangrijk is voor het succes van het kind. Succes heeft volgens jou veel meer met motivatie te maken en daar moet in het onderwijs meer aandacht voor komen. Uit jouw onderzoek naar succes in verschillende situaties kwam er één duidelijke voorspeller uit. Niet dus de sociaal economische situatie waarin kinderen opgroeien of de toets gegevens, nee, nee, het is ook volgens jou de ‘grit’, wat je definieert als passie en volharding. Oftewel, de wijze waarop je iedere dag en over langere tijd met je toekomst bezig bent en hard werken. Daarover weten we eigenlijk betrekkelijk weinig en het enige wat we weten is dat het verandert met inspanning.

Het idee van de ‘grit’ slaat enorm aan in Amerika en krijgt heel veel aandacht op televisie en internet en in de kranten. Grote potten onderzoeksgeld gaan naar dit onderwerp toe. Het is natuurlijk ook een echt Amerikaans onderwerp waarin het maatschappelijk opklimmen verbonden wordt met hard werken, koers houden, doorzettingsvermogen en karaktervorming. Je hebt hierbij meteen die spijkerbroek en de opgestroopte mouwen voor ogen. Dat is op zich niet zo nieuw en misschien ook wel de basis van de Amerikaanse droom. Het perspectief dat jullie positieve psychologen (Paul en Angela) is natuurlijk heel anders dan dat van Robert Putnam. Putnam prikte vorige jaar die Amerikaanse droom nog door toen hij in ‘Our Kids’ heel duidelijk maakte dat van gelijkheid van onderwijskansen al heel lang geen sprake meer is in Amerika. De Amerikaanse samenleving is uit elkaar gedreven en twee groepen leven overduidelijk gescheiden van elkaar. Er is nog een andere opmerking te maken over ‘grit’ en dat is iets waar de onderwijsjournalist Paul Thomas ons onlangs terecht op heeft gewezen. Hij plaatst verschillende kritische kanttekeningen bij het nieuwe perspectief waar jullie, Paul en Angela, warm voor lopen. We moeten zo’n perspectief niet zomaar meteen met z’n allen omarmen en we moeten er op z’n minst en zeker in de beginfase een aantal vragen bijstellen. Grit wordt bijvoorbeeld gepresenteerd als een karaktertrek van de hogere orde met sterk voorspellende waarde naar zowel toekomstig maatschappelijk succes als schoolresultaten van kinderen. Maar onderzoek naar honderden effect-sizes in tientallen studies met tienduizenden individuen geeft vooralsnog toch een ander beeld van die effecten. De effecten die jullie (Paul en Angela) schetsen zijn helemaal niet zo duidelijk als jullie overtuigd in de media naar voren brengen. De verbanden liggen toch net wat anders. Vastberadenheid als karaktereigenschap lijkt veel meer op iets als zorgvuldigheid en dat is nu juist een karaktereigenschap die net wat moeilijker te veranderen is. Kortom, de wetenschappelijke basis waarop grit gebaseerd is en waar met name jij, Angela, naar refereert, lijkt vooralsnog dun. Daarom alleen al moeten we zo’n idee niet direct zomaar omarmen. We moeten er naar luisteren, we moeten er van leren en onderzoeken wat mogelijk is. Maar we moeten er vooral ook kritische vragen over blijven stellen. Zo’n kritische houding wordt tegenwoordig nogal eens gemist. Journalisten moeten niet bij één verhaal van een buitengewone school blijven steken, ze moeten wetenschappelijk onderzoek niet te simpel opvatten, ze moeten historische patronen herkennen, niet te optimistisch zijn over de mogelijkheden van het onderwijs, de invloed van de leraar niet overdrijven, niet alleen naar het individuele maar ook naar de maatschappelijke context kijken, mythen doorprikken, onderwijzers meer zelf aan het woord laten en de verbeelding laten spreken. Van journalisten mag en moet je vooral kritiek verwachten. Ook tegenover zo’n nieuw begrip als grit dat aantrekkelijk lijkt en waar zoveel mensen mee weglopen. Allicht moeten we vastberaden zijn om kinderen vastberaden te maken en daar van alles voor doen. Ook in Nederland. Maar we moeten ook vastberaden zijn en blijven om de goede vragen te blijven stellen, ook aan jullie, Paul en Angela.

Dank jullie wel.

Grote groet, -Harrie

Tough, P. (2012). *How Children Succeed: Grit, Curiosity, and the Hidden Power of Character*. New York: Houghton Mofflin Harcourt Publishing Company. pag., €.,.

Tough, P. (2016). *Helping Children Succeed: What Works and Why*. New York: Houghton Mofflin Harcourt Publishing Company. pag., €.,.

Duckworth, A. (2016). *Grit. The Power of Passion and Perseverance*. New York: Scribner. pag., €.,.

DE OUDER ALS MEUBELMAKER OF TUINMAN

Amsterdam, januari 2017

Beste Alison Gopnik,

Jij moet een moedig persoon zijn. Over opvoeden zijn er alleen al bij Amazon 60.000 titels en toch heb je onlangs over dat onderwerp een boek geschreven. Je bent bekend geworden met boeken als *'The scientist in the crib. What early learning tells us about the mind'* en *'The Philosophical baby: what children's minds tells us about truth, love, and the meaning of life'*. In die boeken laat je zien dat er grote overeenkomsten zijn tussen hoe wetenschappers en hoe jonge kinderen denken. In jouw laatste boek schrijf je over opvoeden en de rol van ouders daarbij. Misschien is dat boek niet zozeer vernieuwend, maar het zet je wel aan het denken. Ik heb het hier over *'The gardener and the carpenter. What the new science of child development tells us about the relationship between parents and children'*. Jij bent in dat boek zeer kritisch over hoe ouders tegenwoordig kinderen opvoeden en hoe ze erover denken. 'Parenting' heet het in het Engels en dat is net wat specifieker dan opvoeden zoals wij het in Nederland noemen. Dat 'parenting' of opvoeden door ouders is volgens jou tegenwoordig een doelgerichte activiteit geworden, een soort werk dat kinderen beter, gelukkiger en succesvoller wil maken. Opvoeden is al lang niet meer alleen wat we doen met kinderen maar opvoeden schrijft vooral voor wat er moet gebeuren. Die doelgerichte benadering leidt er volgens jou toe dat we onze kinderen eindeloos met kinderen van onze vrienden vergelijken, kijken naar wat onze kinderen op school presteren en dat vergelijken met hoe andere kinderen het doen. We zijn niet met het nu maar vooral met de toekomst bezig. Als ouder willen we de laatste technieken toepassen en volgen we de aanwijzingen van diverse experts. We zijn alleen maar tevreden als we een goed uitgewerkt opvoedingsmodel kunnen toepassen en als onze opvoeding een bepaald resultaat oplevert.

Jijzelf groeide op in de zestiger jaren, die gelukkige vijf minuten, zoals je dat zo mooi omschrijft, tussen de pil en AIDS. Jij maakte deel uit van die kritische generatie die nogal wat had op te merken over ouders die zelf vaak in de crisistijd waren opgevoed. Nu stel je, onder tussen zelf moeder en grootmoeder, dat jouw generatie (onze generatie) het er niet heel veel beter vanaf heeft gebracht. Volgens jou is de manier waarop we tegen opvoeden aankijken een verkeerde manier omdat die niet past bij wetenschappelijke inzichten die laten zien dat we het de kinderen veel meer op hun eigen manier moeten laten doen. Je hebt gelijk dat het ouders van tegenwoordig veel te weinig gaat om variatie, risico en innovatie en dat de opvoeding op die manier misschien wel te weinig aansluit bij het evolutionaire doel van de kindertijd. Kindertijd is vooral de tijd van exploratie, nieuwsgierigheid en spel en dat heb je nodig voorafgaand aan de fase van exploiteren, verantwoordelijkheid en werk. Wat er van elk kind wordt is onvoorspelbaar en uniek en het resultaat van vreemde combinaties van genen, ervaringen, cultuur en geluk. We moeten niet te snel een kind willen maken maar veelmeer liefde, veiligheid en stabiliteit bieden waarin kinderen op hun manier kunnen groeien. We kunnen nu één keer niet kinderen lerend maken, maar we kunnen ze wel laten leren. Ouderschap zie jij terecht als een belangrijk deel van de levenscyclus waarbij onze ouders ons het verleden gaven en wij op onze beurt de toekomst aan onze kinderen doorgeven. Meer dan bij welk ander levend soort ook zijn kinderen bij ons mensen lange tijd afhankelijk van opvoeders. Zelfs in vroegere tijden waren ze niet voor hun vijftiende zelfstandig. Kinderen waren daarbij niet alleen afhankelijk van hun eigen ouders maar ook van 'allo-ouders', het netwerk van grootouders, ooms, tantes, neven, nichten en vrienden. Alleen komen we als soort nergens

en we ontwikkelen onszelf alleen in zo'n netwerk van zorg en liefde. Lange tijd groeiden kinderen op in uitgebreide families maar vandaag de dag is dat netwerk veel kleiner geworden. De opvoedingstaak ligt nu meer dan ooit bij de ouders, die zelf lange tijd naar school zijn geweest en al enige tijd werken voordat ze ouder zijn geworden. Op school en werk hebben ze zich dat doelgerichte, met de nadruk op kennis en competenties, eigen gemaakt. Op school en werk leidt dat natuurlijk tot succes. Maar in de opvoeding thuis is dat niet zozeer het geval. Ook lijkt het er op dat ouders van nu alleen maar oog voor het detail hebben. Ze stellen zichzelf vragen als hoe lang moeten ze hun kinderen moeten laten huilen, of de computer wel goed voor ze is en of ze wel lang genoeg huiswerk maken. De grote lijn lijken ze uit het oog te zijn verloren.

Van jouw boek heb ik veel geleerd. Als ontwikkelingspsycholoog bied je de lezer nieuwe inzichten, als filosoof lever je interessante dilemma's en als ouder/grootouder laat je zien met welke concrete situaties je te maken hebt gehad. Opvoeden tegenwoordig, zo schrijf jij, lijkt misschien wel het meest op het werk van een meubelmaker. Er is ruim aandacht voor het juiste materiaal waarmee gewerkt wordt, voor de juiste bewerking en ouders willen net als de meubelmaker ervoor zorgen dat het juiste product wordt afgemaakt. In het proces gaat het om precisie en controle en chaos en verschil moeten zoveel mogelijk worden voorkomen. Maar jijzelf hebt veel op met het idee dat opvoeden als het zorgen voor een tuin is. Want als tuinman moet je de tuin beschermen en planten ruimte geven waar nodig. Je moet er veel voor doen maar het onverwachte is hier veel belangrijker. Net als de tuinman kun je als ouder niet alles voorspellen en variatie en wanorde lijken er hier wel degelijk toe te doen. Ik moet je eerlijk zeggen dat ik samen met mijn vrouw vaak in de tuin werk. Ik weet (en mijn vrouw nog veel beter) dat tuinieren wel degelijk doelgerichte kanten kent. Je moet soms dingen doen om een half jaar later bepaalde resultaten te bereiken. Niet alles maar wel voor een groot deel. Bovendien heb je hele verschillende tuinen. Natuurlijke tuinen en tuinen waar precisie en controle wel van afspatten. Je hebt Engelse tuinen en je hebt Franse tuinen. Kinderen waarvan de ontwikkeling in gevaar komt om welke redenen dan ook, zullen ondersteund moeten worden. Over hoe dat het beste kan en waar we rekening mee moeten houden moeten we na blijven denken. Dan doen we ook in de tuin als planten niet tot hun recht komen. Dat zullen we doelgericht moeten blijven doen en ik neem aan dat je die gedachte deelt. Met het vergelijken van opvoeden met houtbewerken aan de ene kant en tuinieren aan de andere kant kan ik niet helemaal met jou meekomen. Misschien, denk ik zelf, had je voor jouw boek veel beter de metafoor van het lange en avontuurlijke reizen met het aankomen als doel kunnen nemen, zoals Kavafis dat zo treffend in zijn beroemde gedicht 'Ithaka' beschrijft. De reis die vele jaren duurt maar rijk is aan wat je onderweg beleeft. Bij opvoeden gaat het om het aankomen maar veel meer nog om die mooie reis. Maar laat ik zelf ook de grote lijn van jouw boek in de gaten houden en het punt dat je maakt is terecht.

Dank je wel,

Grote groet, -Harrie

Gopnik, A.(2016). *The gardener and the carpenter. What the new science of child development tells us about the relationship between parents and children*. New York: Farrar, Strauss and Giroux, 320 pag., €22,16.

GRENZEN VERLEGGEN

Amsterdam, februari 2017

Beste Julian Bagini,

Wij zijn ons verstand verloren en met die hartenkreet val je in jouw nieuwe boek meteen met de deur in huis. Was ons rede en rationaliteit meer dan 2000 jaar bijzonder dierbaar, tegenwoordig lijken die er minder toe te doen. Verschillende politici stellen openlijk de vraag of experts nog wel zo nodig zijn. Feiten zijn minder belangrijk dan emoties. Wij hebben, zo lijkt het, steeds minder vertrouwen in de rede. Wat maakt het allemaal nog uit. Het kapitalisme heeft veel van de menselijkheid weggenomen, we hebben Auschwitz gehad, veel wordt bepaald door onze genen en de grote multinationals doen toch wat ze niet laten kunnen. We volgen tegenwoordig ons hart en onze passie omdat we denken dat we daar nog greep op hebben. Over dat irrationele landschap maak jij je nogal zorgen. Jij vindt jezelf een geschikt persoon om hierover een boek te schrijven. Ik geloof dat je gelijk hebt. Je bent universitair geschoold en staat daarmee met één been in de wetenschap. Maar de standaard academische stijl die is jou te ‘high brow’, te precies en niet zelden rigide. Je voelt je de laatste jaren thuis buiten de universiteit waar je werkt als redacteur, journalist en schrijver. Zo sta je met het andere been in de samenleving. Je hebt de afgelopen jaren honderden wetenschappers geïnterviewd en weet maar al te goed als buitenstaander wat er in die wereld speelt. Je hebt je bezig gehouden met filosofie en religie. Jij overziet, zeg je zelf, het hele bos en niet, zoals wetenschappers zelf vaak, een boom, een enkele struik of zelfs een blad. In *‘The edge of reason. A rational skeptic in an irrational world’* vraag jij je af hoe het allemaal zo ver heeft kunnen komen met de rede en wat er moet gebeuren om die weer betekenis te geven.

Sinds Plato is de rede altijd het hoogst haalbare geweest. De wereld is veel complexer geworden maar volgens jou kennen rede en rationaliteit vier uitgangspunten die terug te voeren zijn op Plato. Elk uitgangspunt zie jij als een mythe die volgens jou een voor een moet worden doorgeprikt. De eerste van de vier mythes, waar we nog steeds last van hebben, is de mythe dat subjectiviteit er in het vormen van een oordeel er niet toe doet. Rede zou eigenlijk altijd tot een bepaalde conclusie moeten leiden. Maar jij laat zien dat er altijd een subjectief element meespeelt. Op het hoogste niveau van de natuurwetenschap, bijvoorbeeld, is een klein groepje topwetenschappers het helemaal niet met elkaar eens over de centraal onderliggende theorie en kunnen niet tot een vergelijk komen hoe het in elkaar zit. Ook de tweede mythe is al duizenden jaren oud en houdt in dat de ziel zou worden voortgetrokken door twee paarden: het intellect of rede aan de ene kant en de emotie aan de andere kant. Als de rede maar de touwtjes in handen heeft, komt het goed. Maar die rede kan helemaal niet functioneren zonder die emotie en die onderlinge verbondenheid moet ook erkend worden. Het was ook Plato die met het idee kwam dat rationaliteit en rede ons op een goede manier aanzet tot handelen en het dan vanzelf wel tot het goede handelen leidt. Tot slot zou het volgens diezelfde goede, oude Plato goed zijn als in gemeenschappen filosofen koningen zouden zijn. Zover is het nooit gekomen maar de geschiedenis heeft wel overduidelijk gemaakt wat het betekent als er teveel vertrouwen is in objectieve waarheid en als systemen menen te weten hoe mensen zouden moeten leven. De geschiedenis heeft duidelijk gemaakt dat een rationele staat veel meer subtiliteit veronderstelt.

Misschien moeten we wel erkennen dat de rede van de troon is gestoten juist omdat haar ster zo hoog was gerezen. Maar nu die zo in twijfel wordt getrokken, moet de positie ervan worden geherdefinieerd en opnieuw bezien. Die herdefiniëring is nodig omdat de rede en rationaliteit zijn gestrand in het mulle zand van populisme en postmodernisme. Om de kar weer aan het rijden te krijgen moeten we meer los komen

van de harde, steriele wetenschappelijke kijk op de zaak die zo de boventoon die zo de boventoon voert. Volgens jou is het belangrijk dat de grenzen van de rede opnieuw worden vastgesteld en we meer oog hebben voor kritisch denken waar denken nodig is. Jijzelf plaatst diverse kanttekeningen bij rede en rationaliteit en je vraagt je inderdaad als lezer af, wat heb jijzelf nog met die rede: ben je niet veel te kritisch om die nog te kunnen verdedigen? Maar jij kijkt daar juist anders tegen aan. Juist omdat je zoveel met rede en rationaliteit op hebt, wil je snappen wat er scheelt. Jij vergelijkt jezelf met een topatleet. Die moet ook heel veel trainen en er voor zorgen dat zijn zwakke plekken aandacht krijgen. Volgens jou is het nodig dat intellectuelen en academici zelf ook nagaan denken over waar het bij rede en rationaliteit om moet gaan en welke vorm bij deze tijd past. Jij staat een sceptische houding ten opzicht van de rede voor en een bredere benadering dan die waar nu sprake van is. Het gaat jou om duidelijke en vanzelfsprekende principes, om duidelijke stappen die gezet kunnen worden, om het regelmatig herbezien van conclusies en het steeds onder ogen zien van de consequenties ervan. Dat betekent volgens jou per definitie dat we er heel langzaam op vooruit gaan, dat totale waarheid misschien wel nooit wordt bereikt, maar wel dat er een soort stabiliteit en zekerheid nodig is en dat in de basis duidelijk is waar we voor staan. Jij voelt je in deze zin erg thuis in de gedachtewereld van Hume, die ook vindt dat we de beperkingen van de rede moeten accepteren en dat er daarbij altijd een bepaalde graad van twijfel aanwezig moet zijn. Jij vindt dat we weer geloof moeten krijgen in de kracht en de reikwijdte van rationaliteit. Maar ook dat academici en intellectuelen zich weer verantwoordelijk gaan voelen voor dat rationele domein en ervoor zorgen dat we hierbinnen weer met elkaar kunnen discussiëren en argumenteren. Verschillen zullen en moeten er ook blijven als we het maar eens zijn over de gedeelde basis van de rationaliteit en die basis zelf niet teveel in twijfel trekken.

In jouw boek heb je vooral ook voor het proces en hoe we met elkaar omgaan. Je geeft er zelfs een hele gids met 50 tips bij, die voor mij niet hadden gehoeven. Maar het belangrijkste voor jou is dat we weer kunnen schaatsen met elkaar ook al is het ijs dun. Wij hebben geen andere keuze. Als ik naar buiten kijk zie ik dat er vandaag een dun laagje ijs ligt op het water waar mijn woning ligt. Wat lijkt mij dat weer heerlijk, schaatsen. Misschien zijn we het met z'n allen wel een beetje verleerd. Met enkele aanwijzingen, zoals jij die in dit mooie boek geeft, moet dat toch weer lukken.

Dank je wel.

Grote groet, -Harrie

Baggini, J.(2016). *The edge of reason. A rational skeptic in an irrational world*. New Heaven and London: Yale University Press. €18,10

Jijzelf groeide op in de zestiger jaren, die gelukkige vijf minuten, zoals je dat zo mooi omschrijft, tussen de pil en AIDS. Jij maakte deel uit van die kritische generatie die nogal wat had op te merken over ouders die zelf vaak in de crisistijd waren opgevoed. Nu stel je, onder tussen zelf moeder en grootmoeder, dat jouw generatie (onze generatie) het er niet heel veel beter vanaf heeft gebracht. Volgens jou is de manier waarop we tegen opvoeden aankijken een verkeerde manier omdat die niet past bij wetenschappelijke inzichten die laten zien dat we het de kinderen veel meer op hun eigen manier moeten laten doen. Je hebt gelijk dat het ouders van tegenwoordig veel te weinig gaat om variatie, risico en innovatie en dat de opvoeding op die manier misschien wel te weinig aansluit bij het evolutionaire doel van de kindertijd. Kindertijd is vooral de tijd van exploratie, nieuwsgierigheid en spel en dat heb je nodig voorafgaand aan de fase van exploiteren, verantwoordelijkheid en werk. Wat er van elk kind wordt is onvoorspelbaar en uniek en het resultaat van vreemde combinaties van genen, ervaringen, cultuur en geluk. We moeten niet te snel een kind willen maken maar veelmeer liefde, veiligheid en stabiliteit bieden waarin kinderen op hun manier kunnen groeien. We kunnen nu één keer niet kinderen lerend maken, maar we kunnen ze wel laten leren. Ouderschap zie jij terecht als een belangrijk deel van de levenscyclus waarbij onze ouders ons het verleden gaven en wij op onze beurt de toekomst aan onze kinderen doorgeven. Meer dan bij welk ander levend soort ook zijn kinderen bij ons mensen lange tijd afhankelijk van opvoeders. Zelfs in vroegere tijden waren ze niet voor hun vijftiende zelfstandig. Kinderen waren daarbij niet alleen afhankelijk van hun eigen ouders maar ook van 'allo-ouders', het netwerk van grootouders, ooms, tantes, neven, nichten en vrienden. Alleen komen we als soort nergens en we ontwikkelen onszelf alleen in zo'n netwerk van zorg en liefde. Lange tijd groeiden kinderen op in uitgebreide families maar vandaag de dag is dat netwerk veel kleiner geworden. De opvoedingstaak ligt nu meer dan ooit bij de ouders, die zelf lange tijd naar school zijn geweest en al enige tijd werken voordat

ze ouder zijn geworden. Op school en werk hebben ze zich dat doelgerichte, met de nadruk op kennis en competenties, eigen gemaakt. Op school en werk leidt dat natuurlijk tot succes. Maar in de opvoeding thuis is dat niet zozeer het geval. Ook lijkt het er op dat ouders van nu alleen maar oog voor het detail hebben. Ze stellen zichzelf vragen als hoe lang moeten ze hun kinderen moeten laten huilen, of de computer wel goed voor ze is en of ze wel lang genoeg huiswerk maken. De grote lijn lijken ze uit het oog te zijn verloren.

Van jouw boek heb ik veel geleerd. Als ontwikkelingspsycholoog bied je de lezer nieuwe inzichten, als filosoof lever je interessante dilemma's en als ouder/grootouder laat je zien met welke concrete situaties je te maken hebt gehad. Opvoeden tegenwoordig, zo schrijf jij, lijkt misschien wel het meest op het werk van een meubelmaker. Er is ruim aandacht voor het juiste materiaal waarmee gewerkt wordt, voor de juiste bewerking en ouders willen net als de meubelmaker ervoor zorgen dat het juiste product wordt afgemaakt. In het proces gaat het om precisie en controle en chaos en verschil moeten zoveel mogelijk worden voorkomen. Maar jijzelf hebt veel op met het idee dat opvoeden als het zorgen voor een tuin is. Want als tuinman moet je de tuin beschermen en planten ruimte geven waar nodig. Je moet er veel voor doen maar het onverwachte is hier veel belangrijker. Net als de tuinman kun je als ouder niet alles voorspellen en variatie en wanorde lijken er hier wel degelijk toe te doen. Ik moet je eerlijk zeggen dat ik samen met mijn vrouw vaak in de tuin werk. Ik weet (en mijn vrouw nog veel beter) dat tuinieren wel degelijk doelgerichte kanten kent. Je moet soms dingen doen om een half jaar later bepaalde resultaten te bereiken. Niet alles maar wel voor een groot deel. Bovendien heb je hele verschillende tuinen. Natuurlijke tuinen en tuinen waar precisie en controle wel van afspatten. Je hebt Engelse tuinen en je hebt Franse tuinen. Kinderen waarvan de ontwikkeling in gevaar komt om welke redenen dan ook, zullen ondersteund moeten worden. Over hoe dat het beste kan en waar we rekening mee moeten houden moeten we na blijven denken. Dan doen we ook in de tuin als planten niet tot hun recht komen. Dat zullen we doelgericht moeten blijven doen en ik neem aan dat je die gedachte deelt. Met het vergelijken van opvoeden met houtbewerken aan de ene kant en tuinieren aan de andere kant kan ik niet helemaal met jou meekomen. Misschien, denk ik zelf, had je voor jouw boek veel beter de metafoor van het lange en avontuurlijke reizen met het aankomen als doel kunnen nemen, zoals Kavafis dat zo treffend in zijn beroemde gedicht 'Ithaka' beschrijft. De reis die vele jaren duurt maar rijk is aan wat je onderweg beleeft. Bij opvoeden gaat het om het aankomen maar veel meer nog om die mooie reis. Maar laat ik zelf ook de grote lijn van jouw boek in de gaten houden en het punt dat je maakt is terecht.

Dank je wel,

Grote groet, -Harrie

Gopnik, A.(2016). *The gardener and the carpenter. What the new science of child development tells us about the relationship between parents and children*. New York: Farrar, Strauss and Giroux, 320 pag., €22,16.

BRITS WERELDERFGOED

Maart, 2017

Beste Helen Pearson,

Jij noemt de naoorlogse Britse cohortstudies (de vijf studies die er in jouw land sinds 1946 zijn opgezet om de ontwikkeling van het leven van gewone mensen van geboorte tot en met de dood te volgen) een juweel in de kroon van de Britse wetenschap. In ieder geval maak jij in *'The Life Project. The extraordinary story of our ordinary lives'* wel heel duidelijk hoe uitzonderlijk deze studies zijn, welke schat aan inzichten en beleidsmaatregelen ze hebben opgeleverd en hoe ze duidelijke antwoorden geven op belangrijke vragen als waarom sommige mensen in het leven gelukkig, gezond en succesvol worden en dit voor anderen niet is weggelegd. Inderdaad, buitengewone studies van grote groepen hele gewone mensen. Veel wetenschappers hebben de levens van vijf generaties zorgvuldig gevolgd en dat heeft geleid tot terabytes data, tientallen boeken, duizenden artikelen, vriezers vol met DNA materiaal, dozen vol met nagels, babytandjes en zelfs opslag van duizenden placenta's. Jij bent wetenschapsjournalist en de eindredacteur van het bekende blad *'Nature'*. In 2010 las je voor het eerst over deze studies en in 2011 bezocht je een feestje van een van deze cohorten. Daarna was je niet meer te houden. In de vijf jaar erna werk je aan en beschrijf je heel zorgvuldig de geschiedenis van deze cohortstudies. Je bezoekt in die tijd talloze bibliotheken, laboratoria en onderzoekers en spreekt met genetici, economen, epidemiologen, sociale wetenschappers en statistici. Jouw verhaal is een verhaal geworden van overleven, van strijdvaardige en bijzondere wetenschappers die voortdurend hard vechten om hun studie overeind te houden en die met hun geloof, verbondenheid, eigenwijsheid, kennis, verbeelding en, toch ook wel, excentriciteit ervoor zorgen dat deze studies doorgezet worden. Jouw boek is een sociale en wetenschapsgeschiedenis tegelijkertijd en het lezen ervan, moet ik jou zeggen, deed mij heel veel plezier, niet in de laatste plaats vanwege jouw jaloersmakende schrijfstijl.

Jouw boek begint wanneer in 1946 een gek groepje wetenschappers alle informatie gaat verzamelen over de geboorte van elke Britse baby die er in een kille maartse week van dat jaar werd geboren en wanneer talloze verpleegsters op de fiets het land doortrekken. Het leven van duizenden van hen wordt sinds die eerste meting gevolgd en deze eerste Britse cohort hield vorig jaar zijn zeventigste verjaardag. Vergelijkbare cohorten worden daarna nogmaals uitgezet onder kinderen die in 1958 zijn geboren, in 1970, begin jaren negentig en in 2000 (millennium kinderen). In totaal worden er meer dan 70.000 kinderen op hun levenspad gevolgd. In de eerste jaren is er uiteraard veel aandacht voor vraagstukken die met de geboorte van kinderen te maken hebben. De eerste inzichten zijn schokkend toen duidelijk werd hoe sterk het land door klassen was verdeeld en de kindersterfte 70% hoger was onder kinderen van de werkende klasse. De inzichten leiden er in deze tijd toe dat ondersteuning rond de geboorte in het aanbod van de net opgerichte Nationale Health Service wordt opgenomen. Vanaf de jaren zestig wordt er steeds meer over het onderwijs gesproken. Er zou sprake zijn van het verlies van talent en dat kwam met name voor onder de arme kinderen. De cohortstudies brengen deze onderwijsachterstanden duidelijk aan het licht. Begin jaren zeventig wordt er nog volop gerookt in de westerse samenleving en roken was ondertussen als een duidelijke risicofactor voor ziekten en een verkorte levensduur gedetecteerd. Vanwege roken stierven volwassenen eerder, maar wat betekent dat roken voor kinderen? 40% van de zwangere vrouwen rookte begin jaren zeventig nog en de cohortstudies laten in deze jaren overduidelijk zien dat dit roken samenhangt met kindersterfte en lage geboortegewicht. Nadat de ergste naoorlogse armoede is weggewerkt en de mensen het weer wat beter krijgen, steken nieuwe ziekten de kop op. Obesitas en overgewicht nemen met de welvaart toe en de cohortstudies laten zien dat gewicht onder

de verschillende cohorten tegelijkertijd sterk toeneemt. De leeftijden van de cohortdeelnemers nemen verder toe en nieuwe problemen steken de kop op. Zo wordt duidelijk gemaakt dat één op de drie ouders cognitieve vaardigheden heeft die op het niveau van elf-jarigen liggen. Talloze tests worden er onder deze volwassenen uitgezet om dit duidelijk te maken. De data zijn zo sterk dat er ook inzichten kunnen worden gegeven in de sociale mobiliteit en de intergenerationele overdracht ervan. De sociaal economische toekomst van kinderen die in de jaren zeventig zijn geboren is sterker aan die van hun ouders verbonden dan van kinderen die in de jaren vijftig zijn geboren. Ook maken de cohortstudies duidelijk hoe belangrijk de betrokkenheid van ouders in de eerste jaren is voor een succesvol leven. Ondertussen zijn de eerste cohortdeelnemers senior geworden en laat het zien met welke toename van stoornissen en ziekten deze groep ouderen te maken heeft. In jouw boek maak ik, aandachtige lezer, ook kennis met een groep hele bijzondere wetenschappers zoals Douglas, Butler, Bynner, Wadsworth, Goldstein, Chalmers, Golding, Kellner, Sullivan, Elliot, Goodman, Fitzesimon, Dezacourt en vele anderen. In eerste instantie zijn het allemaal mannen, tegenwoordig zijn alle cohortstudies in handen van vrouwen. In eerste instantie wordt de verklaring voor onderliggende uitkomsten veelal gezocht in de omgeving waarin mensen opgroeien, later spelen genetische elementen een belangrijke rol. De studies zijn opgezet in een tijd dat er nog helemaal geen gebruik van computers kan worden gemaakt. Daar kun je tegenwoordig helemaal geen voorstelling van maken maar de gegevens werden toch allemaal met de hand ingevoerd en op betrekkelijke eenvoudige manier geanalyseerd. Jij laat ook zien waar er strijd wordt geleverd tussen wetenschap en politiek maar ook tussen wetenschappelijke disciplines onderling (sociale wetenschap bijvoorbeeld ten opzichte van medische wetenschap).

Daar waar de cohortstudies doorgaan, wat jij van harte toejuicht, eindigt jouw boek in 2015. Je laat zien hoe de vijf studies er dan voorstaan, wat de verschillen tussen de vijf studies zijn en wie er voor welke studie verantwoordelijk is. Ondertussen zijn er ook longitudinale studies uitgezet in andere landen, zoals in Noorwegen, Denemarken, Zweden en Amerika en ook in ons eigen land (bijvoorbeeld Generation R in Rotterdam). Hier zijn ze dan misschien niet zo vroeg met deze levensloop studies maar over de decennia heen zien we hier wel vergelijkbare beleidsmaatregelen. Wat brachten de studies dan weer aan extra informatie in en wat veranderde in Engeland wel en in de andere landen niet? Dat haal ik toch niet helemaal uit jouw boek. Je maakt wel weer expliciet duidelijk dat er geen land op dit gebied zoiets heeft gepresteerd als het Verenigd Koninkrijk. Het Verenigd Koninkrijk kent 28 door de Unesco erkende werelderfgoederen. Daaronder vallen onder andere Stonehenge, de Tower of London en de Canterbury Castle. Misschien zijn die cohortstudies nog wel meer dan dat juweel in de Britse wetenschappelijke kroon, waar jij het over hebt, en verdienen ze zelfs een plaatsje in dat prachtig rijtje Brits werelderfgoederen. Daar waar het Britse wereldrijk na de Tweede Wereldoorlog werd afgebroken, zijn jullie in ieder geval op dit terrein wereldleider gebleven. Dat besef is er helemaal niet maar jouw studie maakt duidelijk waar de Brit trots op moet zijn en dat we ook wel wat breder tegen het cultureel erfgoed kunnen aankijken.

Dank je wel.

Grote groet, -Harrie

Pearson, H.(2016). *The Life Project. The extraordinary story of our ordinary lives*. London: Penguin Books Ltd. 416 pagina's. €23,99

Jijzelf groeide op in de zestiger jaren, die gelukkige vijf minuten, zoals je dat zo mooi omschrijft, tussen de pil en AIDS. Jij maakte deel uit van die kritische generatie die nogal wat had op te merken over ouders die zelf vaak in de crisistijd waren opgevoed. Nu stel je, onder tussen zelf moeder en grootmoeder, dat jouw generatie (onze generatie) het er niet heel veel beter vanaf heeft gebracht. Volgens jou is de manier waarop we tegen opvoeden aankijken een verkeerde manier omdat die niet past bij wetenschappelijke inzichten die laten zien dat we het de kinderen veel meer op hun eigen manier moeten laten doen. Je hebt gelijk dat het ouders van tegenwoordig veel te weinig gaat om variatie, risico en innovatie en dat de opvoeding op die manier misschien wel te weinig aansluit bij het evolutionaire doel van de kindertijd. Kindertijd is vooral de tijd van exploratie, nieuwsgierigheid en spel en dat heb je nodig voorafgaand aan de fase van exploiteren, verantwoordelijkheid en werk. Wat er van elk kind wordt is onvoorspelbaar en uniek en het resultaat van vreemde combinaties van genen, ervaringen, cultuur en geluk. We moeten niet te snel een kind willen maken maar veelmeer liefde, veiligheid en stabiliteit bieden waarin kinderen op hun manier kunnen groeien. We kunnen nu één keer niet kinderen lerend maken, maar we kunnen ze wel laten leren. Ouderschap zie jij

terecht als een belangrijk deel van de levenscyclus waarbij onze ouders ons het verleden gaven en wij op onze beurt de toekomst aan onze kinderen doorgeven. Meer dan bij welk ander levend soort ook zijn kinderen bij ons mensen lange tijd afhankelijk van opvoeders. Zelfs in vroegere tijden waren ze niet voor hun vijftiende zelfstandig. Kinderen waren daarbij niet alleen afhankelijk van hun eigen ouders maar ook van ‘allo-ouders’, het netwerk van grootouders, ooms, tantes, neven, nichten en vrienden. Alleen komen we als soort nergens en we ontwikkelen onszelf alleen in zo’n netwerk van zorg en liefde. Lange tijd groeiden kinderen op in uitgebreide families maar vandaag de dag is dat netwerk veel kleiner geworden. De opvoedingstaak ligt nu meer dan ooit bij de ouders, die zelf lange tijd naar school zijn geweest en al enige tijd werken voordat ze ouder zijn geworden. Op school en werk hebben ze zich dat doelgerichte, met de nadruk op kennis en competenties, eigen gemaakt. Op school en werk leidt dat natuurlijk tot succes. Maar in de opvoeding thuis is dat niet zozeer het geval. Ook lijkt het er op dat ouders van nu alleen maar oog voor het detail hebben. Ze stellen zichzelf vragen als hoe lang moeten ze hun kinderen moeten laten huilen, of de computer wel goed voor ze is en of ze wel lang genoeg huiswerk maken. De grote lijn lijken ze uit het oog te zijn verloren.

Van jouw boek heb ik veel geleerd. Als ontwikkelingspsycholoog bied je de lezer nieuwe inzichten, als filosoof lever je interessante dilemma’s en als ouder/grootouder laat je zien met welke concrete situaties je te maken hebt gehad. Opvoeden tegenwoordig, zo schrijf jij, lijkt misschien wel het meest op het werk van een meubelmaker. Er is ruim aandacht voor het juiste materiaal waarmee gewerkt wordt, voor de juiste bewerking en ouders willen net als de meubelmaker ervoor zorgen dat het juiste product wordt afgemaakt. In het proces gaat het om precisie en controle en chaos en verschil moeten zoveel mogelijk worden voorkomen. Maar jijzelf hebt veel op met het idee dat opvoeden als het zorgen voor een tuin is. Want als tuinman moet je de tuin beschermen en planten ruimte geven waar nodig. Je moet er veel voor doen maar het onverwachte is hier veel belangrijker. Net als de tuinman kun je als ouder niet alles voorspellen en variatie en wanorde lijken er hier wel degelijk toe te doen. Ik moet je eerlijk zeggen dat ik samen met mijn vrouw vaak in de tuin werk. Ik weet (en mijn vrouw nog veel beter) dat tuinieren wel degelijk doelgerichte kanten kent. Je moet soms dingen doen om een half jaar later bepaalde resultaten te bereiken. Niet alles maar wel voor een groot deel. Bovendien heb je hele verschillende tuinen. Natuurlijke tuinen en tuinen waar precisie en controle wel van afspatten. Je hebt Engelse tuinen en je hebt Franse tuinen. Kinderen waarvan de ontwikkeling in gevaar komt om welke redenen dan ook, zullen ondersteund moeten worden. Over hoe dat het beste kan en waar we rekening mee moeten houden moeten we na blijven denken. Dan doen we ook in de tuin als planten niet tot hun recht komen. Dat zullen we doelgericht moeten blijven doen en ik neem aan dat je die gedachte deelt. Met het vergelijken van opvoeden met houtbewerken aan de ene kant en tuinieren aan de andere kant kan ik niet helemaal met jou meekomen. Misschien, denk ik zelf, had je voor jouw boek veel beter de metafoor van het lange en avontuurlijke reizen met het aankomen als doel kunnen nemen, zoals Kavafis dat zo treffend in zijn beroemde gedicht ‘Ithaka’ beschrijft. De reis die vele jaren duurt maar rijk is aan wat je onderweg beleeft. Bij opvoeden gaat het om het aankomen maar veel meer nog om die mooie reis. Maar laat ik zelf ook de grote lijn van jouw boek in de gaten houden en het punt dat je maakt is terecht.

Dank je wel,

Grote groet, -Harrie

Gopnik, A.(2016). *The gardener and the carpenter. What the new science of child development tells us about the relationship between parents and children*. New York: Farrar, Strauss and Giroux, 320 pag., €22,16.

WE ZULLEN HET ZELF MOETEN DOEN

Amsterdam, april 2017

Beste Paul Verhaeghe,

De drievuldigheid of triniteit die we van het Christendom kennen paste Freud op de mens toe door hem te begrijpen vanuit id, ego en superego. Freud zette de mens met beide benen op de grond. Het id is, volgens Freud, de onbewuste laag van de persoonlijkheid, daar waar onze wensen en verlangens zitten. Aan de andere kant zit het superego, het geweten, het deel dat ons zegt wat mag en niet mag; een soort Japie als het ware, de groene krekkel van Pinokkio. Tussen id en superego zit ego dat voortdurend bemiddelt tussen individuele wensen en verlangens en maatschappelijke regels. Die drievuldige interactie tussen het menselijke organisme en zijn omgeving zien we ook bij de Amerikaanse socioloog George Herbert Mead. Hij had het over het zelf dat communiceert met het ik, de pure vorm van het zelf, en het mij, de sociale vorm van het zelf. Jijzelf bent psycholoog die na Freud en Mead ook greep wil krijgen op de mens, maar nu die van honderd jaar later. Jij vraagt je al langer af waarom er tegenwoordig zoveel mensen zijn die tegen allerlei problemen aanlopen in het dagelijkse leven. Zij hebben met existentiële vragen te maken die samenhangen met maatschappelijke veranderingen die mensen ongelukkig maken. Anders dan bij Freud (waar jij een kenner van bent) en anders dan bij Mead (waarop jouw werk misschien wel veel mee lijkt) gaat het bij jou om identiteit, dat aan de bovenkant bemiddelt met autoriteit en aan de onderkant met intimiteit. Over identiteit en autoriteit schreef jij de afgelopen jaren achtereenvolgens twee boeken: *Identiteit* (Verhaeghe 2012) en *Autoriteit* (Verhaeghe 2015). Aan het derde boek, *Intimiteit*, werk je op dit moment.

Onlangs maakte je de tussenbalans op en sprak je in de Kohmstammlezing over *Identiteit, Autoriteit, Onderwijs* (Verhaeghe, 2017). Ik zat bij die lezing ergens vooraan en luisterde vol interesse naar jouw verhaal. Daar vertelde je nog maar weer eens dat onze identiteit door de maatschappelijke veranderingen een andere invulling heeft gekregen. Identiteit wordt, zeker vandaag de dag, nogal eens opgevat als iets dat niet verandert en een harde kern heeft. Daarover denk jij terecht heel anders. Identiteit is veel minder eigen dan wij vaak denken en verbonden met een maatschappelijke omgeving waarbinnen wij ons ontwikkelen. Kan identiteit zelf steeds verschillend zijn, het proces naar identiteitsontwikkeling, waar je misschien wel meer over te zeggen hebt, is steeds hetzelfde. Dat zie jij als een constructieproces dat over de tijd invulling krijgt en waarbij tegelijk sprake is van identificatie en separatie, van optrekken aan en afzetten tegen, van meekrijgen en zelf bepalen. Identificatie (waar we veel over weten) verklaart vooral waarom bepaalde mensen uit dezelfde omgeving en cultuur meer op elkaar lijken. Separatie (waar we weinig over weten) laat de eigen en andere keuzes zien. Deze twee wisselen elkaar niet over de tijd af maar zijn voortdurend en altijd met elkaar in de weer. Omdat bij jou identiteit iets relationeels is en jij het steeds hebt over verhoudingen tot de ander, stel je identiteitsverhoudingen centraal. Voor jou zijn dat er vier: de verhouding tot jezelf, het andere geslacht, de andere-gelijke en de andere-autoriteit.

In je hele werk ben je bijzonder kritisch over de neoliberale organisatie van onze samenleving met een economische ondertoon die zo bepalend is voor wie we zijn. Met jouw kritiek ben ik het eens, maar of dat door onze economische kijk op dingen komt vraag ik mij af. Je hebt economen van diverse pluimage en volgens mij heeft het veelmeer met onze eenzijdige instrumentele rationaliteit te maken, die inderdaad minder oog heeft voor het gemeenschapsgevoel en het individu centraal stelt met nadruk op competentie,

concurrentie en eigen succes. In deze hyperindividuele, instrumentele samenleving moet je het maken. Lukt dat niet dan ben je een loser en voel je je schuldig. Natuurlijk kan niet iedereen aan die hoge eisen voldoen, dat zie jij dagelijks. Maar er zijn ook problemen waar je met identiteit alleen niet wekomt en waarbij je misschien wel een laag hoger moet kijken. Veel problemen vandaag de dag hebben namelijk met gebrek aan gezag of autoriteit te maken, van internationaal terrorisme tot en met ouders en leerkrachten die niet meer goed weten hoe ze met hun kinderen om moeten gaan. Hier gaat het jou niet zozeer om existentiële problemen maar meer om problemen die te maken hebben met westerse waarden en normen. In jouw boeken en lezing ontrafel je eerst wat het is en waarom we hier tegenwoordig problemen mee hebben. Veel mensen denken dat die met de teloorgang van de westerse samenleving samenhangen, de vreemdeling die in ons leven is gekomen en het verdwijnen van een overzichtelijke samenleving. Veel mensen denken ook dat het allemaal iets van de laatste tien tot twintig jaar is. Terecht, denk ik, wijs jij er fijntjes op dat dat helemaal niet zo nieuw is. Vanaf de zeventiende eeuw al zijn we de autoriteit van Kerk en Koning in twijfel gaan trekken en is er een democratiseringsproces op gang gekomen dat op bepaalde momenten maatschappelijk zichtbaar wordt. Zo dachten we in de zestiger jaren dat we het maar beter zonder autoriteit af konden. Werd er toen een teveel aan autoriteit ervaren, nu, enkele decennia later, denken we weer dat er veel te weinig autoriteit is. Autoriteit kent volgens jou geen natuurlijke bron maar regelt, zoals je in het verlengde van Hannah Arendt schrijft, de verhoudingen tussen mensen op grond van vrijwillige onderwerping gebaseerd op een interne dwang. Bij jou gaat het daarbij om de verhouding tot de ander. Hiermee weten we nog steeds niet goed raad. Autoriteit verschilt zo fundamenteel van macht waarbij het gaat om iets wat van buiten wordt opgelegd, waaraan je bent onderworpen en dat je kan dwingen.

Het vrijemarktmodel dat ons cultureel op allerlei manieren omringt, beïnvloedt het onderwijs natuurlijk sterk. Om succesvol te kunnen zijn is hier de nadruk komen te liggen op competenties en vaardigheden en gaat het om zelfmanagement en ondernemerschap. En natuurlijk krijgen we nu de leerlingen die we gevraagd hebben en die vanuit zichzelf vragen wat het onderwijs hen oplevert. Maar jij bent niet alleen kritisch over de eenzijdige identiteitsontwikkeling waar het onderwijs aan bijdraagt. Het onderwijs, eigenlijk de hele opvoeding, is ook nog eens verlegd geworden ten aanzien van zijn eigen handelen. Ouders en leerkrachten zijn onzeker geworden en voelen zich niet door het systeem gesteund. Autoriteit moet volgens jou opnieuw gegrond worden en onderlinge verhoudingen opnieuw gedefinieerd. Autoriteit kan niet meer van buiten en bovenaf opgelegd worden maar moet van onderop tot stand komen. Jij hebt veel op met autonome individuen die onderdeel uitmaken van een netwerk waar ze zelf in geloven en die niet naar boven en beneden kijken maar naar hoe anderen opzij reageren. Het onderwijs moet netwerken rondom de leerling vormen, waar docenten en bestuurders, ouders en de sociale omgeving deel van uitmaken. Scholen waar mensen naast elkaar staan en naar elkaar verwijzen. Veel hiervan zul jij (zullen wij) in de toekomst verder moeten uitwerken. Ook verdient de samenhang tussen identiteit en autoriteit, en straks ook nog intimiteit, veel van jouw aandacht. Maar je hebt gelijk dat we op zoek moeten naar nieuwe vormen van sociale organisatie die bovendien volume krijgen op verschillende niveaus van de samenleving. Maar hoe dit op schaal te brengen, vroeg is mij wel direct af. Duidelijk werd het mij wel dat er veel is te doen, dat drong die middag wel zachtjes tot mij door. Jouw boek 'Autoriteit' eindigde er al mee en jouw lezing sloot je er ook mee af; woorden die mij heel erg aanspreken, waarmee je mij deelgenoot maakt van een lange, interessante traditie, mij wakker schudt in het kerkbankje en mij aan het werk zet: we zullen het zelf moeten doen.

Dank je wel.

Grote groet, -Harrie

Verhaege, P.(2017). *Identiteit, Autoriteit, Onderwijs*. Kohnstammlezing. Amsterdam: Vossiuspers UvA.

Verhaege, P. (2015). *Autoriteit*. Amsterdam|Antwerpen: De Bezige Bij.

Verhaege, P. (2012). *Identiteit*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Jijzelf groeide op in de zestiger jaren, die gelukkige vijf minuten, zoals je dat zo mooi omschrijft, tussen de pil en AIDS. Jij maakte deel uit van die kritische generatie die nogal wat had op te merken over ouders die zelf vaak in de crisistijd waren opgevoed. Nu stel je, onder tussen zelf moeder en grootmoeder, dat jouw generatie (onze generatie) het er niet heel veel beter vanaf heeft gebracht. Volgens jou is de manier waarop we tegen opvoeden aankijken een verkeerde manier omdat die niet past bij wetenschappelijke inzichten die

laten zien dat we het de kinderen veel meer op hun eigen manier moeten laten doen. Je hebt gelijk dat het ouders van tegenwoordig veel te weinig gaat om variatie, risico en innovatie en dat de opvoeding op die manier misschien wel te weinig aansluit bij het evolutionaire doel van de kindertijd. Kindertijd is vooral de tijd van exploratie, nieuwsgierigheid en spel en dat heb je nodig voorafgaand aan de fase van exploiteren, verantwoordelijkheid en werk. Wat er van elk kind wordt is onvoorspelbaar en uniek en het resultaat van vreemde combinaties van genen, ervaringen, cultuur en geluk. We moeten niet te snel een kind willen maken maar veelmeer liefde, veiligheid en stabiliteit bieden waarin kinderen op hun manier kunnen groeien. We kunnen nu één keer niet kinderen lerend maken, maar we kunnen ze wel laten leren. Ouderschap zie jij terecht als een belangrijk deel van de levenscyclus waarbij onze ouders ons het verleden gaven en wij op onze beurt de toekomst aan onze kinderen doorgeven. Meer dan bij welk ander levend soort ook zijn kinderen bij ons mensen lange tijd afhankelijk van opvoeders. Zelfs in vroegere tijden waren ze niet voor hun vijftiende zelfstandig. Kinderen waren daarbij niet alleen afhankelijk van hun eigen ouders maar ook van ‘allo-ouders’, het netwerk van grootouders, ooms, tantes, neven, nichten en vrienden. Alleen komen we als soort nergens en we ontwikkelen onszelf alleen in zo’n netwerk van zorg en liefde. Lange tijd groeiden kinderen op in uitgebreide families maar vandaag de dag is dat netwerk veel kleiner geworden. De opvoedingstaak ligt nu meer dan ooit bij de ouders, die zelf lange tijd naar school zijn geweest en al enige tijd werken voordat ze ouder zijn geworden. Op school en werk hebben ze zich dat doelgerichte, met de nadruk op kennis en competenties, eigen gemaakt. Op school en werk leidt dat natuurlijk tot succes. Maar in de opvoeding thuis is dat niet zozeer het geval. Ook lijkt het er op dat ouders van nu alleen maar oog voor het detail hebben. Ze stellen zichzelf vragen als hoe lang moeten ze hun kinderen moeten laten huilen, of de computer wel goed voor ze is en of ze wel lang genoeg huiswerk maken. De grote lijn lijken ze uit het oog te zijn verloren.

Van jouw boek heb ik veel geleerd. Als ontwikkelingspsycholoog bied je de lezer nieuwe inzichten, als filosoof lever je interessante dilemma’s en als ouder/grootouder laat je zien met welke concrete situaties je te maken hebt gehad. Opvoeden tegenwoordig, zo schrijf jij, lijkt misschien wel het meest op het werk van een meubelmaker. Er is ruim aandacht voor het juiste materiaal waarmee gewerkt wordt, voor de juiste bewerking en ouders willen net als de meubelmaker ervoor zorgen dat het juiste product wordt afgemaakt. In het proces gaat het om precisie en controle en chaos en verschil moeten zoveel mogelijk worden voorkomen. Maar jijzelf hebt veel op met het idee dat opvoeden als het zorgen voor een tuin is. Want als tuinman moet je de tuin beschermen en planten ruimte geven waar nodig. Je moet er veel voor doen maar het onverwachte is hier veel belangrijker. Net als de tuinman kun je als ouder niet alles voorspellen en variatie en wanorde lijken er hier wel degelijk toe te doen. Ik moet je eerlijk zeggen dat ik samen met mijn vrouw vaak in de tuin werk. Ik weet (en mijn vrouw nog veel beter) dat tuinieren wel degelijk doelgerichte kanten kent. Je moet soms dingen doen om een half jaar later bepaalde resultaten te bereiken. Niet alles maar wel voor een groot deel. Bovendien heb je hele verschillende tuinen. Natuurlijke tuinen en tuinen waar precisie en controle wel van afspatten. Je hebt Engelse tuinen en je hebt Franse tuinen. Kinderen waarvan de ontwikkeling in gevaar komt om welke redenen dan ook, zullen ondersteund moeten worden. Over hoe dat het beste kan en waar we rekening mee moeten houden moeten we na blijven denken. Dan doen we ook in de tuin als planten niet tot hun recht komen. Dat zullen we doelgericht moeten blijven doen en ik neem aan dat je die gedachte deelt. Met het vergelijken van opvoeden met houtbewerken aan de ene kant en tuinieren aan de andere kant kan ik niet helemaal met jou meekomen. Misschien, denk ik zelf, had je voor jouw boek veel beter de metafoor van het lange en avontuurlijke reizen met het aankomen als doel kunnen nemen, zoals Kavafis dat zo treffend in zijn beroemde gedicht ‘Ithaka’ beschrijft. De reis die vele jaren duurt maar rijk is aan wat je onderweg beleeft. Bij opvoeden gaat het om het aankomen maar veel meer nog om die mooie reis. Maar laat ik zelf ook de grote lijn van jouw boek in de gaten houden en het punt dat je maakt is terecht.

Dank je wel,

Grote groet, -Harrie

Gopnik, A.(2016). *The gardener and the carpenter. What the new science of child development tells us about the relationship between parents and children*. New York: Farrar, Strauss and Giroux, 320 pag., €22,16.